Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 262 (12652) | 1984 чылдың ноябрь 14, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаалдыры болза:**

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязын 1984 чылдың декабрь 14-те Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың ноябрь 13.

КРЕМЛЬГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ноябрь 12-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Москвага ажылчы аян-чорук кылып келген Венгр социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Венгрия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазарны Кремльге хүлээп алган.

Чүректиң ханызындан эш ёзузунуң байдалынга болуп эрткен беседа үезинде ийи партияның, чурттарның болгаш улустарның аразында харылзааларның амгы үеде дециелиин бедик-биле үнелээн. Даштыкы политиканың чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнүң үезинде социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелериниң чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжышкынын моон-даа соңгаар быжыглаар, оларның бүгү талазы-биле үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын сайзыраңгайжыдар, делегей байдалын экижидеринче, акы-дуңма чурттарның нийти угланыышкынын боттандырып чорударынче күжүн салыр деп, ийи таланың шиитпирлии илергейлеттинген.

Санал-оналкаш солчуушкуну СЭКП-ниң болгаш ВСАП-тың, ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң чазактарының чугаалажып көрген бүгү айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аайын бадыткаан.

Беседага киришкеннер:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков;

венгр таладан—ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Марьяи, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. Фалувеги, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң даштыкы садыг министри П. Вереш.

Беседага ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. В. Шарапов, ССРЭ-ниң ВУР-да элчини В. Н. Базовский болгаш ВУР-нуң ССРЭ-де элчини Ш. Райнаи олар база киришкеннер.

(СЭТА).

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко ноябрь 12-де Кремльге Венгр социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Венгрия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазарга Октябрь Революциязы орденин тывыскан.

Шаңналды тывысырының ёзулалынга эштер Н. А. Тихонов, А. А. Громыко, В. В. Кузнецов, К. В. Русаков, П. Марьяи, Л. Фалувеги, П. Вереш олар киришкен.

Эш Д. Лазарга орденни тывысырда эш К. У. Черненко чүве чугаалаан.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Венгрия Улус Республиканың күрүнениң болгаш партияның көскү ажылдакчызы, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Лазарга Октябрь Революциязы орденин тывыскып турар-дыр бис. Оон-биле ССРЭ болгаш ВУР-нуң аразында акы-дуңма ёзузунуң найыралын болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартып, быжыглаарынга оон улуг ачы-хавыязын демдеглээн.

Октябрь Революциязы орденин ханы утказы. Ону Совет күрүне Октябрьның хереэ дээш, коммунистиг өндүр-улуг идеалдар дээш шынчы болгаш чайгылыш чок демиселчилерге тывсыр шаңнал кылдыр доктаадып тургускан.

Эш Лазар, Силерни, патриот болгаш интернационалчы кылдыр бистиң чуртувуста билип турар. Силерниң Венгрияга сайзыраңгай социализмниң тургузары, чурттуң делегейге туружун быжыглаары, бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң эвилелин ханыладырының сорулгаларын шиитпирлээр дээш хөй болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турар кижи кылдыр билип турар.

СЭКП биле ВСАП-тың сырый харылзаалары, оларның марксизм-ленинизмге, социалистиг интернационализмге чайгылыш чок шынчы чоруу—совет-венгр харылзааларының быжыг үндезини-дир. Бистер ол харылзааларның моон-даа соңгаар чайгылыш чок хөгжүп, калбаарынга ханызы-биле бүзүрээр бис. Бистиң бүгү талалыг харылзаавыс чаа нииттелелди тургузарының, социализмниң туруштарын күштелдирериниң, тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының улуг болгаш хөй талалыг сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээринге идиглиг берип турар.

Эргим эш Лазар, бедик шаңнал-биле холбаштыр Силерге сагыш-сеткилдиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Силерге быжыг кадыкшылды болгаш социалистиг Венгрияның чаагай чоруу дээш, совет-венгр найыралды моон-даа соңгаар улам-на хөгжүдериниң эрге-ажыктары дээш Силерниң харысаалгалыг ажылыңарга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурунарны күзедим.

* * *

Д. Лазар харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Эш Д. ЛАЗАРНЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Черненко!

Эргим өңнүктер!

Мээң 60 харлааным-биле холбаштыр мени тывыскан бедик шаңнал дээш, мээң адресимге чугаалаан чылыг сөстер болгаш чаагай күзээшкиннер дээш Силерге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сагыш-сеткилдиң ханызындан изии-биле өөрүп четтирип тур мен. Мен Октябрь Революциязы орденин, бо шаңнал мээң миллион-миллион чаңгыс адаа чурттугларымның, венгр-совет найыралдың талалакчыларының база ачы-хавыязы дээрзин медерэп билбишаан, хүлээп ап тур мен.

Венгрия Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында чыл келген тудум-на улам байлак утка-шынарлыг болуп бар чорууру кады ажылдажылга, венгр болгаш совет улустарның акы-дуңма найыралы төөгү талазы-биле ханы үндезиниг.

Бистиң улузувус боттарының бир чүс муң оолдары Октябрьның социалистиг Улуг революциязын камгалаары-биле тулчуп турганын утпаан болгаш чоргаарланып-даа турар. Олар Венгрия Совет республиканы бактаадып чарлааш, аңгы талазы-биле боттарының орус акы-дуңмаларының үлегерин өскелерин мурнап эдергенин бистиң чонувус билир. Бистер боттарывыстың Төрээн чурттувустуң хосталганының 40 чылын демдеглээринге белеткенип тура, фашистиг эжелекчилерни үндүр ойлаткаш, бистиң улузувуска хосталганы берген совет маадырларны өөрүп четтиришкин-биле сактып, чаа амыдыралды эгелээри-биле Совет Эвилелинден бистиң алганывыс харам чок дузаламчыны кажан-даа утпас бис.

Идеяларның болгаш энис сорулгаларның нийти чорууңга үндезилеттинген бистиң чурттарывыстың кады ажылдажылгазының улам-на хөгжүп, оларның амыдыралдың бүгү адырларынга улам-на эки утка-шынарлыг болуп турары, венгр болгаш совет улустарның интернационалчы, акы-дуңма ёзузунуң найыралы улам быжыгып, ханылап турары бистиң социализмниң эрге-ажыктары дээш тургузукчу ажылывыска бөгүн-даа улуг рольду ойнап турар.

Хүндүлүг эш Черненко!

Венгр улустуң шынчы өңнүү, Силер Октябрь Революциязы орденин мени тывсып турарыңар мээң улуг аалдар болгаш өөрүшкү боор турар. Бистиң чурттарывыстың аразынга хөй талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң, бистиң улустарывыстың найыралын быжыглаарының херээнге болдумнун бүгү күжүмнү мурнукузу ышкаш бээр апаарымны Силерге болгаш бүгү совет өңнүктерге бүзүредирин чепшээреп көрүнер.

Бо таварылганы ажыглап алгаш, Силерге болгаш Силерниң ңүүрүнерде совет улуска чаагай кадыкшылды база боттарының Төрээн чуртунуң чечектелиишкини дээш, социал депшилгениң болгаш тайбының камгалаарының эрге-ажыктары дээш тургузукчу күш-ажылга моон-даа соңгаар чедиишкиннерни күзеп тур мен.

* * *

Эш Д. Лазарга бедик совет шаңналды тывысканы-биле холбаштыр СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары, венгр эштер чүректиң ханызындан байырны аас чедиргеннер. Олар акы-дуңма чурттуң чазааның баштыңынга ийи чурттуң улустарының аразынга найыралды база бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам-на ханыладырының херээнге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээннер.

* * *

Ол-ла кежээ Д. Лазар Совет Эвилелинден чорупкан. Аэродромга ону Н. А. Тихонов, албанның өске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

АЛДАРЛЫГ ТАРААЖЫНЫҢ АДЫ-БИЛЕ

КУРГАН. (СЭТА). Долматово районунун Свердлов аттыг колхозунун ажыл-ишчилери хүндүлүг шаңнал-биле байыр чедириишкиннерин хүлээп ап турар. Ол коллектив Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Т. С. Мальцевтиң ады-биле адаан шаңналдың лауреады болган. Ол шаңналды алдаржаан тараажының төрээн облазының шылгараан ажыл-агыйлыларынга тыпсыр.

Ажыл-агыйның чер ажылдыглары ВАСХНИЛ-диң хүндүлүг академигиниң сүмелээн агротехниктиг аргаларын чедимчелиг ажыглап турар. Бо чылдың таарымча чок агаар-бойдузунун байдалында олар гектар бүрүзүнден 25 центнер тарааны ажаап алган. Колхоз күрүнеге тараа садарының беш чыл планын күүсеткен.

Механизаторлар мал чемин алыр шөлдерге база тергиин эки ажылдаан. Кукурузаның ногаан массазын гектар бүрүзүнден 440 центнерни алган. Чүлүктүг болгаш бөдүүн чемнерни кышка удур четчир кылдыр белеткээн. Ол беш чылдың дөрт чылдарының планның даалгаларын күүсеткен, мал ажылының быжыг баазазын тургускан, ажыл-ишчилерниң чедиишкиннериниң үндезини болур.

Россияның тараажыларының алдарлыг хоочунунуң билир, кылып шыдаар, күзээр, шыдамык ажылдаар ужурлуг деп кыйгырыы Курганның чер ажылдыгларының социалистиг чарыжының кыйгызы апарган. Эрткен дужут ажаалдазының түңнелдери-биле алдарлыг тараажының адын эдилээн шаңналдарны областың колхозтарының болгаш совхозтарының шылгараан механизаторларынга, специалистеринге база тывыскан.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

1984 ЧЫЛДА МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭР ДЭЭШ РАЙОННАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Республиканың партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш кодээ ажыл-агый органнары Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, малга чемнерни бүдүрериниң болгаш белеткээриниң көдүдедир талазы-биле 1984 чылда тодаргай эки түңнелдерни четдип алганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн.

Республиканың совхозтарынга 181,2 муң тонна сигенни, 95,0 муң тонна сенажты, 332,6 муң тонна силосту, 8,3 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээн, ол дээрге эрткен чылдарда белеткеттинген мал чемнериниң дециелинден бедик болуп турар.

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка 1984 чылда эки түңнелдерни Кызыл болгаш Сүт-Хөл районнарының ажылчы чоннары чедип алган. Кызыл районнуң совхозтары сиген белеткээр талазы-биле даалганы 100 хуу, сенажты — 163, витаминниг сиген далганын — 113 хуу күүсеткен. Сүт-Хөл районга сиген белеткээр план 108, сенажтыы —168 хуу күүсеттинген.

Оон-биле чергелештир, малдың бөдүүн болгаш чүлүктүг чемнерин белеткээр план республикада ниитизи-биле чүгле 79,3 хуу күүсеттинген. Малды чемнер-биле хандырганы чамдык районнарда чавыс болуп артпышаан. Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Бай-Тайга районнарда малдың бир баш чижек санынга онааштыр 0,8—3,4 центнер чем единицазы белеткеттинген. Мал чемнериниң шынары чавыс болуп артпышаан.

1984 чылда мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр **Кызыл** болгаш **Сүт-Хөл районнары** санаан. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчирр Кызыл туктарын ол районнарга 500-500 рубль акша шаңналдары-биле кады тыпсырын шиитпирлээн.

Шөлдерде бүгү саванны бөлүп, сараттаар болгаш пресстээр, малдың бөдүүн, чүлүктүг болгаш холумзаалыг чемнерин камныг чарыгдаар, шынарлыг болбаазырадып бээриниң дээштиг хемчеглерин алырын, 1984-85 чылда мал кыштаглаашкынының чедиишкиниг эрттирер дээш социалистиг чарышты калбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларынга дааскан.

ЧУРУКТА: Кызылда дөртен сески тудуг эргелелиниң шеверлекчизи Галина Байыр-Белековна Моңгуш. Ол Екатерина Сарыгларның комсомолчу-аныяктар бригадазының мурнакчы шеверлекчи. Тудугга он чыл ажыр ажылдаан. Кызылда уруглар эмнелгезиниң бажыңының тудуунда шеверлел ажылдарын кылырының социалистиг чарыжынга ол тиилекчи болган. Галина ам хөй каът чурттаага бажыңның өрээлдерин шеверлежип турар. Ол чээрби ажыг шевер ажылчынның бригаданың бригадириниң оралакчызы.

ЧУРУКТА: Аныяк чолаачы Анатолий Оюн Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозта беш чыл ажыг үеде ажылдап турар. Ону ажыл-агыйда малчыннарга быжыглаан. Мал чемнерин белеткээринге, кескен сигенни дажыгларынга дузалажып турган. Элээн хөй малчыннарның аалдарын кыштагларже көжүрүшкен. Совхозтуң чолаачыларының аразында калбарган социалистиг чарышка бо чолаачы идепкейлиг киржип, он бирги беш чылдың дөрткү чылын чедиишкиниг доозар сорулганы салган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГ

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчылары Александра Сарыглар, Зоя Хомушку, Салбакай Саая. Зоя Сат болгаш хоочун саанчы Миңис Күулар олар он айларның түңнели-биле саанчылар ортузунда ыдыыка мурнап, инек бүрүзүнден барык 2500 килограмм сүттү саап ап турарлар, а фермага онааштыр алыр болза, сагган сүт ниитезинде ортумаа-биле 2 муң килограмм болур.

Ажыл-ишчилер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам улгаттырып турган, чыл планын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧЫЛ САНЫНДА-ЛА...

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының хойжузу коммунист С. Д. Моңгуш чыл санында-да планныг онаалдаларын күүседип, ыяңгыя бо чылын хойдан-на пландан ажыр 250 грамм дүктү кыргып алган.

Сертен-оол Делгер-оолович кыштаглаашкынга эки белеткенген. 53 тонна сигенни кескеш, кыштаанда чедирген. Каажаа-хоразын септеп, дөрт тонна одекти белген.

О. БОРАШ.

Республиканың үлетпүрү он айларда

ҮЕ ЭВЭЭЖЭЭНДЕ...

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң эрткен он айларда ажылының түңнели дыка хөй бүдүрүлгелер доктааткан күрүне пландарын болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар деп чүвени көргүзүп турар. Он айларның продукция сайгарарының планы 103,5 хуу, бүдүрериниң — 104,8 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге өзүлде темпилери ол дараалашкаа-биле 103,7 болгаш 104,8 хуу болуп турар. Чыл эгезинден бээр 3,7 миллион рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарган. Бо үениң иштинде 117 муң тонна хөмүр-дашты, 5 миллион кВт. шак электри энергиязын, 12 муң Гкал чылыг энергиязын, 7,8 муң тонна сорттуг даг-дүгүн, 8,2 муң кубометр дилиг материалдарын, 2,9 муң эжеш хөм идиктерин, 69 тонна колбаса кылыгларын, 93 тонна саржагны пландан ажыр бүдүрген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планы 104,9 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезинин күзели-биле барааныг продукцияны немей бүдүрериниң 83 хуузу чедип алдынган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези-биле ажылдың барык ортумак төлевириниң аразында чогумчалыг хамаарылга колдуунда тургустунган. Ажыл төлевириниң фондузунуң деңнежилге-хамаарылгалыг камналгазы чедип алдынган.

Барааныг продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле тос айларның планы күүсеттинген. Бот-үнени чиигеткениинден камналга 2,9 миллион рубль, ооң иштинде материалдыг чарыгдалдардан — 1,6 миллион рубль болган.

Чоннуң херэглел бараанарын он айларда 65,5 миллион рубльге бүдүрген, ол талазы-биле план 108 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге чоннуң херэглел бараанарын бүдүрери 3,5 хуу өскен.

Чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чарыштың мурнуку одуруунда «Тыва даг-дүгү» комбинат, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Кызылдың тараа сайгарар баазазы, эът-сөөк далганның заводу, даараныглга фабриказы, Улуг-Хемниң эът-үлетпүр ажыл-агыйы, республика типографиязы чорупу турар. Олар доктааттынган күрүне пландарын, хүлээлгелерни ажыр күүседип, бүдүрүүшкүнүн эрткен чылдыңындан өстүрген. Ол ышкаш оларда барааныг продукцияның бот-үнезин чиигеткениинден камналга чедип алдынган. Эң хөй камналганы «Тыва даг-дүгү» комбинат чедип алган — ниитизи-биле 2,7 миллион рубль түңнүг болгаш планнаттынган бот-үнеге хамаарыштыр чиигелде 12 хуу болган.

Оон-биле кады үлетпүрнүң чамдык бүдүрүлгелери ажылдың шынарын, бүдүрүлгениң чүлүктүүн бедидер талазы-биле кошкак ажылдап келген. Продукция сайгарарының он айларның планын 15 бүдүрүлгe күүсетпээн, ооң уржуундан 1,3 миллион рубльдиң продукциязы чедир сайгартынмаан. Ооң иштинде «Тудуг кезектери» комбинат — 467 муң рубльдиң, алгы заводу — 370 муң рубльдиң, Тураның эът пунктузу — 109 муңнуң, «Шагонартяжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады — 73 муң рубльдиң, Шуурмактың эът пунктузу — 82 муң рубльдиң, Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады — 53 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Продукция сайгарарының планныг даалгаларын Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнар чедир күүсетпээн. Барааныг продукция бүдүрериниң планын 13 бүдүрүлгe күүсетпээн, 12 бүдүрүлгe эрткен чылдыңындан кудулаткан.

Эжик болгаш соңга блоктарын, чугайны болгаш туйбуну, эптээр демир-бетонну, керамзитти, кидис идикти, культура амыдырал болгаш ажыл-агый бараанарын, шой шүткүүнү, хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларын планнааныдан эвээш бүдүрген болуп турар.

Кылыгларның дыка хөйүнүн талазы-биле планныг даалгаларның күүсеттинмээнинден оларны сайгарарының талазы-биле керээлиг даалга-хүлээлгелер талазы-биле пландар күүсеттинмээн. Ол көргүзүг талазы-биле санажыр бүдүрүлгелериниң 23-ү азы 56 хуузу пландарын күүсетпээн. Продукцияны керээлер ёзугаар бээриниң даалгаларын үстүнде адаттынган бүдүрүлгелер доктаамал үзүп келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 14 бүдүрүлгe күүсетпээн, 10 бүдүрүлгe барааныг продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле планын күүсетпейн, акша-хөреңгилерни артыкка чарыгдаан. 8 бүдүрүлгe материалдыг курлавырларны артыкка чарыгдаан, ол дээрге «Тудуг кезектери» комбинат, Чадааның хлеб заводу, алгы заводу, Тураның райүлетпүр комбинады болгаш өскелер-даа. Кызыл-Мажалыктың эът комбинады 232 муң рубльге артык чарыгдалды кылган.

Чыл төнчүзүнге чедир бүдүн чартык ай арткан. Чылдың программазын чедиишкиниг боттандырар дээр болза, хожудап турар бүдүрүлгелер ажылдың байдалын шыңгыы сайгарып, бүгү бар курлавырларны, аргаларны мөөңнээр, бүдүрүлгеге организастыг чоруктуу болгаш корум-чурумну тургузарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бот-үнени чиигедириниң немелде хемчеглерин боттандырар ужурлуг. Республиканың бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, хөй-нинти организациялары чылдың даалгаларын чедир болгаш ажыр күүседиринин, келир чылда ден-деңги ажылдаарының аргаларын тургузар, беш чылды чедиишкиниг доозарынга быжыг үндезинин тургузары дээш күш-ажылчы коллективтерге идей-массалыг, организастыг чорук хемчеглерин боттандырар хүлээлгелиг.

СЕССИЯ БҮДҮҮЗҮНДЕ

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база 1984 чылда планның күүселдезиниң канчаар чорун турарын, 1985 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1983 чылда бюджеттиң күүселдезиниң дугайында отчётту баш бурунгаар чугаалажып көөрүн, РСФСР-ниң Дээди Совединиң декабрь 5-те болур сессиязы-биле холбаштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссияларынга дааскан.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин Президиум удуртулга болдурбушаан, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, бар бүдүрүлге күчүзүн эки ажыглаарының, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бар курлавырларны болгаш аргаларны калбаа-биле кирииштириниң күсели-биле ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш ооң хөгжүлде темпилерин бедидериниң айтырыгларынче кичээнгейни мөөңнээрин доктаамал комиссияларга сүмелээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының даргаларының хуралы РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ноябрь 12-де болган. Россия Федерациязының планын болгаш бюджедин баш бурунгаар чугаалажып көөрү-биле холбашкан ажылды организастаарынга хамаарышкан айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген.

* * *

РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссияларының каттышкан хуралы ол хүн база болган. План-бюджет комиссиязының даргазы В. С. Кузьмичев хуралды башкарып чоруткан.

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелиниң болгаш 1984 чылда план күүселдезиниң чорун турарының дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Курпланының даргазы Н. И. Масленников илеткел кылган.

1985 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелиниң дугайында болгаш 1983 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң сан министри А. А. Бобровников кылган.

Планны болгаш бюджетти баш бурунгаар чугаалажып көөр талазы-биле План-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссияларның ажылдаар чурумунуң база хуусааларының дугайында План-бюджет комиссиязының секретары депутат С. Е. Егоровтуң дыңнадыын хуралга чугаалашкан. Ол сорулга-биле доктаамал комиссиялардан каттышкан 12 белеткел комиссияларын тургускан. Оларның организастыг хуралдары болган, планны болгаш бюджетти чугаалажып көөрүнүң чурумун база хуусааларын аңаа бадылаан.

МУЗЫКА БАЙЫРЛАЛЫ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Совет музыканың Бүгү-эвилел фестивалы Казахстанда эгелээн. Кол-кол композиторлар, музыка эртемденнери, күүседикчилер уран чүүлдүң байырлалында чыылган. Фестиваль республиканың хөй-хөй хоорайларынга болгаш суурларынга уткуулуг.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) болгаш дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринге, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң юбилейлиг пленумунга эш К. У. Черненконуң чугаазында айыткан сүмелерге сорук кирген совет музыканың мастерлери бистиң чонувустуң маадырлыг ажыл-херектерин, тайбынче болгаш найыралче оон чүткүлдүүн көргүзер чаа хөй чогаалдарны тургузарынче чүткүп турар.

В. И. Ленин аттыг орденга фестивальдың байырлыг ажыдыышкынынга ол дугайын демдеглээн. Республиканың найысылалының партия, совет болгаш хөй-нинти организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери, чурттуң музыка уран чүүлүнүн ажылдакчылары аңаа чыылган.

Совет кижилерниң патриоттуг кедурлүүшкүнүн, коммунизмниң херээнге оларның кызыгаар чок бердингенин боттарының чогаадылгазынга көргүзеринче бүгү салгалдарның музыкантылары чүткүп турар деп, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Т. Н. Хренников онзалап демдеглээн. Амгы байырлалдың программазы ол дугайын тодаргай херечилеп турар. 150 ажыг композиторлар боттарының чогаалдарын программага кирген.

Хөй националдыг совет музыканың чедиишкиннерин көргүскен программалыг улуг концерт ооң дараазында болган.

ПАРТИИЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕРДЕН ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

Районда партияның 20 эге организацияларының ажылчы чоннарның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың төптери болуп, оларның составы доктаамал сайзырангайжып, бүдүрүлгениң чугула участоктарынга коммунистерни таарыштыр тургузары өкжип турар. Бо хүннерде районда партияның бүгү эге организацияларынга эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарының түңнелдери көргүскен.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга белеткелдерин бедик деңнелге чорудар болгаш аңаа коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин чедип алыры-биле, бо чугула кампанияга парткомнар кежигүннери, партия райкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары киржип, хуралдарны график ёзугаар эртиргилээн. Учётта коммунистерниң 96,7 хуузу отчёт-соңгулдалыг хуралдарга киржип, эге организацияларның отчёттуг үеде ажылын чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип, 35,9 хуузу санал бергеннер.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң төпте партия эге организациязының, «Искра» совхозтуң хойжу бригадазында, «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы СБФ-зинде, Чыраа-Бажы ортумак школазында партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары бедик деңнелге, коммунистерниң идепкейлиг киржилгезибиле эрткен.

Ажыл-агыйларның тус-тус адырларын бригада кереэзинче шилчидерни хандырары, он бирги беш чылдың болгаш ооң дөрткү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарыштың дээштиин чедип алыры партия эге организацияларының бир чугула херээ дээрзин отчёт-соңгулдалыг хуралдарга демдеглээн. «Искра» совхозта хойжуларның партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга совхозта партком, хойжуларның партия эге организациязы социалистиг чарышка коммунистерниң башкарыкчыг чорууң бедидер талазы-биле ажылды чогуур деңнелге тургуспааның шүгүмчүлээн. Ооң хараазы-биле совхоз эн-не эвээш орулгалыг болганын коммунист К. Ондар саналынга чугаалаан.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга санал берген коммунистер ажыл-херекте өске-даа четпестерни чугаалааннар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунист О. О-Д. Куулар санал бергеш, совхозтуң дирекциязы Хорум-Даг суурже эвээш кичээнгей салып, машина-техника-биле багай хандырып келген деп шүгүмчүлээн. Суурже автобус доктаамал келири чедип алдынмаан, магазиннерге дәлган, хүн бүрүнүң хереглелиниң өске-даа аъш-чем бараанныры бо̄ла үзүктели бээр. Ол-ла салбырда хойжу, коммунист Б. С. Куулар саналынга амгы үеде совхозта аътты ажыглавайн турарын ажыл-агыйжы эвес чоруктуң чижээнге айтып, бо ажылды экижидерин күзээн.

Ол-ла ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг, Чыргакы салбырларында, «Искра» совхозтуң төпте, Шеми ортумак школазында партия эге организацияларының отчёттуг үеде чоруткан ажылын коммунистер принципиалдыг шүгүмчүлекчи байдалга анализтээннер. Бо эге организацияларда ылангыя хүлээп алган шиитпирлер күүселдезинге контроль, хөй-нииити организацияларынга удуртӯлга, партия хуралдарын белеткээри болгаш эрттирери чергелиг ажылдарда улуг четпестер бар. Коммунистерниң отчёттарын дыңнаарын база четпес практикалаан.

Районнуң партия организациязы отчёт-соңгулдалыг хуралдар үезинде коммунистерниң берген өске-даа шүгүмчүлелдиг саналдарын ёзугаар ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Ооң боттанылгазын чедип алыры — эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин улам бедидер.

Ш. МОНГУШ,

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

УТКУЖУП КЕЛГЕН—ОРУК АЖЫТТЫНГАН

Усть-Куттан болгаш Амурда-Комсомольскиден бот-боттарынга уткуштур үнген пассажирлер олурар ийи демир-орук составтарының БАМ-ның «найысылалы» — магистральдың дал ортузунда турар Тындага кээп ужурашкан чоруу оруктуң бүгү дургузунга өттүр шимчээшкинниң ажыттынганы ол болган. Ол болуушкун — муң-муң кижилерниң он чыл иштинде кылган ажылының түңнели-дир. Ынчалза-даа ол түңнел ам-даа туюлунга чедир үндүртүнмээн. Оруктуң бүгү дургузунга шимчээшкинни ажытканының байырлалы — чаа, ооң-даа берге ажылдың мурнуу чарында тур үениң амыр-дыжы ышкаш кылдыр сагындырар.

Чурттуң экономиктиг күчү-шыдалының улгадыры Сибирьниң бойдузунуң эң байлак курлавырын ажыглаарындан улам долузу-биле хамааржып турар. Байкал-Амур магистралының чоок-кавыларында дыка хөй бүдүрүлге-девискээр комплекстери тургустунуп эгелеп турар. Оларның аразында чүгле тургустунуп эгелеп-даа турар болгаш ажылдап-даа (Мурнуу-Якуттуң БТК-зы) турар бүдүрүлгелер бар.

Магистраль бо хүннерде анаа-ла тайга-сыннарда, мөңге доңчерлерде орук эвес апарган. Чуртталга черлерни рельстерни салыры-биле катай-хаара тудуп келген. Молдавияның, Узбекистанның, Арменияның төлээлекчилериниң тудуп тургускан суурлары онзагай национал овур-хевирлери-биле ылгалып турар. Ленинградчыларның төлевилелдерин ёзугаар Северобайкальск хоорайны тудуп турар. БАМ-га чоок черлерни кедилиг кылдыр амыдыралга белеткеп турар. Чүге дээрге, чугаа «түр казанактарның» эвес, харын амгы үениң чаагай-жыды туткан чуртталга девискээрлерни кылырының дугайында бооп турар. Ынчангаш бөгүн «алдын» рельсти салганының болгаш поездилерниң оруктуң бүгү дургузунда шимчээшкинин ажытканының соонда-даа магистральдың күш-ажылчы суддаы оожумнавайн турар. Ол бүгү канчаар-даа аажок калбак-делгем черни ажыглалга киирериниң чүгле баштайгы базымы кылдынган. Бамчыларның амгы болгаш келир-даа үеде күш-ажылчы базымнары — база-ла төөгү болур. Ол—Сибирьни ажыглалга киргениниң төөгүзү болур.

ЧУРУКТА: БАМ-ның Чита участогунда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Комсомолга партийжи удуртулга

БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ ДААНДЫРАР, ДУЗАЛААР

«Комсомолга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидер болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын, комсомол организацияларының секретарьларының Бүгү-эрмия хуралынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретарьы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугаазында айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдургаш, бистиң совхозтуң паркому ажыл-агыйда аныяктар-биле ажылды анализтеп көрүп, комсомолга партийжи удуртулганы экижидеринче угланган ажылды чорудуп турар.

Аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезинге хамаарышкан айтырыгларны сөөлгү үеде партия, профэвилел, комсомол организацияларының хуралдарынга чугаалажып оолдар, кыстарны күш-ажылче хаара тударынче кичээнгей күштелип турар. Комсомолга партийжи удуртулга дугайында айтырыгны бо чылдың август айда совхозтуң бүгү коммунистериниң комсомолчулар, аныяктар-биле каттышкан хуралынга чугаалашкан. Совхозта аныяктар ортузунга дагдыныкчы, кижизидилге ажылынче партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын хаара тудар. Оларның иштинде партстажы беш чыл болуп турар хоочун коммунист Татьяна Камова, комсомол ажылынга хөй чылдарда үлүүн киирген совхоз директору Сергей Седен-оол, күш-ажылдың мурнакчылары — Өлзей-оол Өшкүлүг, Хөвең-оол Монгуш, Павел Намдак, Олег Монгуш олар ышкаш коммунистер бар. Өске-даа эштер аныяктар мурнунга чүве чугаалап, фермаларга, бригадаларга оолдар, кыстар-биле ужуражып, оларны ажыл-ишке өөредип, кижизидип чорууртар.

Совхозта комсомол организациязының хүрээлениңде ам сезен ажыг комсомолчу бактаап турар. Олар совхоз бүдүрүлгезиниң кол участоктарында коммунистер-биле кады ажылдап, ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга үлүүн киирип келгеннер. Совхозтуң комсомолчуларының чартык кезиинден хөйү механизаторлар, а мал ажылында, тудутта ажылдап турарлар база эвээш эвес. Комсомолчуларның, аныяктарның кылып турар чаагай ажыл-херектерин чугаалаза чогуур. Ылангыя ниитиниң малынга быжыг чемсуурну белеткээринге бо чылын комсомолчулар, аныяктар дыка идепкейлиг киришкеннер. Ынчангаш совхоз ниитизи-биле сиген белеткээр планын 92, силосту 102, сенажты 100 хуу күүсеткен. Бо ажылдарга Эдик Көкей, Валера Бюрючаев, Инна Норбу, Эльза Лопал олар болгаш өске-даа комсомолчулар, аныяктар идепкейлиг киришкен. Аныяктарның чер, мал ажылынга экинин ажыл-кереэниң дугайында эвээш эвес чижектерни көргүзүп болур.

Совхозта чеди кежигүнүг комсомол комитети аныяктарның техника сеткилгезинге, сиген кезиилдезинге, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга, дыштанылга кежээлерин эрттиреринге, совхоз бүдүрүлгезинге киржилгезиниң талазы-биле айтырыгларны бодунуң хуралынга чугаалажып келген. Комитет кежигүннери Руфина Сенди, Тамара Чаш-оол, Урана Намдак, Алексей Кужугет олар болгаш өске-даа активчилер комсомол ажылынга идепкейлиин көргүскеннер. Аныяк кижилерни партия организациязының ажылынга база идепкейлиибиле хаара тудуп, аныяктар ортузунга эдлар-хүндүткелин көдүрери коммунистер бистерниң хүлээлгевис. Ол ышкаш комсомол — ажылдакчыларын парткомнуң хуралдарынга чалап, совхоз бүдүрүлгезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге киириштирери идепкейлиг чорукка кижизидилгениң, кижилер-биле ажылдап билиринге оларны өөредириниң бир таарымчалыг аргазы болуп турар.

Бистиң совхозтуң комсомол комитединиң, комсомол эге организацияларының ажылында чамдык эки чүүлдер бар. Байырлал, дыштанылгалар үезинде спортчу оюннарның доктаамал организастаарлар. Совхозка, районга, республикага маргылдааларга киржип, эки түңнелдерни чедип ап-даа турарлар. Бистечайгы үеде спорттуң кандыгдаа хевирлеринге спортчу оюннарны эрттирип болур аргалар бар. Аныяктарның дыштанылга кежээлерин доктаамал организастазын дээш С. К. Тока аттыг дыштанылга паркын болгаш «Совет Тываның 40 чылы» стадионну тургузуп берген бис. Ынчалзадаа комсомолчулар, аныяктар ол хире маңаа эки чүүлдерниң ёзулуг ээлери болбайн, инициативазын көдүрбейн турар.

Ол ышкаш эрткен чылын совхозта профэвилел комитеди кежээлерге, оюн-танцыга ажыглаары-биле хөгжүм херекселдерин аныяктарга садып берген, ону база ажыглап чадап каан. Ынчангаш аныяктар чымыштыг ажыл соонда, хостуг үезин чөп эрттирер дээш бо чүүлдерни шын ажыглаарынче аныяктарның инициативазын көдүрериниң негеттинип турар.

Аныяктарның өөредилгеге, күш-ажылга, хөй-нииити ажылынга идепкейлиг киржилгезин моон соңгаар улам деткири совхозтуң коммунистериниң мурнунда бир чугула сорулга. Комсомол комитединиң ажылының кол угланышкыннарын шилип алырынга, аныяктар ортузунга ажылдың дээштиг арга-хевирлерин ажыглаарынга кичээнгейлиг дузалаар апаар бис. Бо талазы-биле ажылывыста четпестерниң барын анализ көргүскен. Ооң чогуур түңнелдерин үндүрген бис.

Чижээ, чыл эгезинден тура, баштайгы чеди ай ажыг үеде совхозта комсомолчуларның ниити хуралын безин чаңгыс-даа удаа эрттирбээн. Бо факт — аныяктар ортузунга ажылдың ёзулуг партийжи, инициативалыг чорувайн турганының бир херечизи. Парткомнуң талазындан ындыг четпестерге хамааржыштыр негелдени күштелдирер, комсомолга чугула ажыл-херекти моон-даа соңгаар даандырар, аңаа бүзүрээр, хүн бүрүнүң ажылынга кичээнгейлиг дузалаар сорулга туруп турар. Ылангыя аныяктарны мал ажылынче эвилелдээри, быжыг сагылгачурумнуг, амыдыралчы идепкейлиг туруштӯг чорукка кижизидери коммунистерниң чугула херээ болур.

С. ПЕЛЬЧИР-ООЛ,

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунда партком секретары.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

«Барлык» совхозтуң хоочун механизатору Кызыл-оол Доржуевич Монгуш Аксы-Барлык ортумак школазының чедиги клазынга өөренип турган-ла, совхоз товунге организастаан беш ай хуусаалыг механизаторлар курузунга кирип алгаш, чүткүлдүг өөренип эгелээн. Ону чедиишкиниг дооскаш, 1959 чылдың эгезинден бээр ук совхозтуң Аксы-Барлык салбырынга трактористеп ажылдай берген. Ам ол мында 25 чыл үзүктел чок эрес-шудургу ажылдап турар.

Мурнакчы механизатор К. Д. Монгуштуң эрткен үениң иштинде Барлыктың калбак-делгем хову-шөлдеринде андарбаан, тараа, сиген кестирбээн чери барык чок. Ол чайның изиинде-даа, кыштың чыккылама соогунда-даа «демир аъдындан» душпес, мас болурга тараа чаштыргаш, илиирээш туруптар, чайык чер андарар, сиген кестирер, күзүн дүжүт ажаар, кыжын малчыннарже мал чеми сөөртүр, күш-ажылга кайгамчык-ла сундулуг кижи. Ынчангаш ол совхозтуң дирекциязының, мында партия, совет болгаш хөй-нииити организацияларының бүзүрелин, хүндүткелин чаалап алган. Аксы-Барлыктың соңгукчуларының ону район Совединиң депутадынга соңгуп алганы таварылга эвес.

1968 чыл Кызыл-оол Доржуевичиниң амыдырал-чуртталгазынга кажан-даа уттундурбас. Барлыктың коммунистери аңаа улуг идегелди көргүзүп, ону ленинчи партияның хүрээлениинге хүлээп алган.

К. Д. Монгуш чүгле мергежилинге бердинген мурнакчы тракторист эвес, харын аныяктарның бүзүрелдиг дагдыныкчызы. Дыка хөй кижини бодунуң мергежилинге өөреткен. Ооң ачы-дузазы-биле амгы үеде аныяк трактористер Анатолий Хомушку, Владимир Хертек, Сергей Саая болгаш өскелер-даа хоочуннардан дудак чок, мергежилдиг механизаторлар апарганнар.

Дуржулгалыг механизатор К. Д. Монгуш көдээ ажылчилерниң социалистиг чарыжынга кирипкеш, амгы үеде бо чылдың болгаш ниити беш чылдың планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап турар. Ол планын ай бүрүзүнде 130-150 хуу күүседип турар, он бирги беш чылдың дөрткү чылының планын күүседириниң кырында келген.

Мурнакчы механизатор Кызыл-оол Доржуевич Монгуштуң хөрээнде чазактың шаңналдары чайнап чоруур. Үр чылдарда совхоз бүдүрүлгезинге үре-түңнелдиг ажылы дээш ол «Хүндүлелдиң Демдээ» ордени, медальдар, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Бо бүгү болза, ооң ажыл-херээнге бердингениниң, коммунист атка төлептииниң бадыткалыдыр.

О. МӨҢГЕ-БАЙЫР.

Барын-Хемчик район.

КОЛ ЦЕХТЕ

Гидрометаллургия цеги сөөлгү чылдарда «Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниң аразында калбарган чарышка доктаамал тиилекчи болуп келген. Күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш цех Совет Тываның 40 чыл оюнда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Чыл эгезинде алдынган социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттинип турар. Ажылды организастаарын экижидип, тургаш, 15 муң рубльдиң камналгазын чедип алыры көрдүнген. Цехте коммунистиг күш-ажылдың шалыңчылары аттыг 108 кижи чедип алган. Дыка хөй бригадалар, ээлчеглер, ажылчыннар планныг онаалдаларын ажыр боттандырганнар.

Цех он айларда концентрат бүдүрерин 100 хуу күүсеткен. Дериг-херекселдерниң эдилелин, ажаалдазын экижиткеш, ооң септелгезинче үнүп турар чарыгдалдарны эвээжеткен. Бо чылын он ийи чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглаан. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге А. С. Серебренниковтуң, В. И. Локоновтуң киирген саналдары ажыктыг болган. Цехтиң ажылчыннарындан ийи чүс хире кижи коммунистиг күш-ажылдың, он тос кижи тодаргай экономика школазында өөренип турар. Бо школаларның кичээлдерин бүдүрүлге-биле холбап, социалистиг хүлээлгелерни аңаа ажылдап кылып келген. Бо чорук план күүселдезинге база идигиг болганы чугээкок.

Коллективте үр чыл ажылдап келген хоочун ажылчыннар хөй. Оң бир кижи орден, медальдарның эдилекчилери болуп турар. Оларның иштинден К. М. Оюнну, Е. Ф. Романенкону болгаш өскелерни-даа адап болур. Коммунист мурнакчы ажылчын К. Тулякова ам дагдыныкчылар чөвүлелин удуртуп турар. Чаа ажылдап келген аныяк кижи бүрүзүн дуржулгалыг эштерге быжыглап турар.

Цехтиң бригадаларының аразында чарышты ай санында түңнеп турар. Цехтиң профкому чарыштың негелделеринге дүүштүр тиилекчилерни шаңнап-мактаарының аргаларын чаарты көрүп турар. Ниитиниң корум-чурумун үрээн, озалдаан, прогулдаан кижилерниң шаңнал акшазын казып, хөйге көскү кылдыр хана солунга чырыдып турары кончуг дээштиг.

Комбинат ай, квартал планнарын күүседип турар. Бүдүрүлге 1975 чылдан бээр 1 рубль бараанныг продукция бүдүрерин чарыгдалдарны барык ийи катап эвээжеткен. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бо чылдарда 145,5 хуу өскен. Кол цехтериниң бирээзи — гидрометаллургия цегиниң бо чедиишкинге киирген үлүү эвээш эвес. Коллектив ам он бирги беш чылдың сөөлгү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар сорулгалыг. Бо хүннерде цехтиң ажылчыннары бо чылдың сөөлгү айларының планын хуусаа бетинде чедиишкинниг, доозар дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар.

А. БАГЫР.

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партияның Төп Комитединиң ооң соонда болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, районнуң чурттакчыларын үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле хандырар, садыглаашкынны сайзыраңгайжыдар, ооң культуразын бедидер талазы-биле Барын-Хемчик районнуң хереглекчилер ниитилели ооң баштаар чери чамдык ажылдарны кылган.

Бо чылдың эрткен айларының түңнелин алырга, районнуң хереглекчилер ниитилели ниитизи-биле үүрмектеп садар бараанныр саарылгазының планын 100,3 хуу, ниитиниң чемненилге черлери даалгазын 101,2 хуу, боттуң продукциязын садарын — 100,4, көдээ ажыл-агый продукциязын болгаш алгы-кеш белеткээриниң онаалдазын 112,3 хуу күүсеткен.

Бо чылдың эрткен айларының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни элээн хөй садыг четкилери чедиишкинниг күүсеткен. Оларга «Мебель», «Колос», «Ногаа», Барлыктың аъш-чем магазиннери хамааржыр. В. Д. Бичи-оолдуң, Н. Д. Чалааның эргелекчилээн автомагазиннерниң, ниитиниң чемненилге черлериндеи поварлар Б. С. Хомушкунуң, М. К. Дворкованың ээлчеглериниң ажылы эки, көргүзүү бедик.

Садыг четкилериниң материал-техниктиг баазазы экижээн. Дөң-Терезин магазининден аңгыда, районнуң бүгү чурттакчылыг черлеринде магазиннер чугула дериг-херекселдер, чылыдыг болгаш чырык-биле хандыртынган. Планныг даалгалар база чедиишкиниг күүсеттинип турар.

Ооң-биле чергелештир чурттакчыларны үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле хандырар талазы-биле районнуң хереглекчилер ниитилелиниң, ооң садыг килдизиниң ажылында улуг четпестер болгаш чедир кылдынмайн турар чүүлдер бар.

Садыг четкилери чурттакчыларны, ылангыя көдээниң ажыл-ишчилерин хлеб-булочка кылыглары болгаш сүт продукциязы-биле үзүктелиишкиниг хандырып келген. Ол ышкаш магазиннерге уруглар идик-хеви, өөредилге херекселдери, тудуг материалдары ховар кээр, орта чурттакчыларның хереглелдери четпес хандыртынып турар.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чериниң кадрлар-биле ажылының кошкаандан база материал-харысалгалыг кижилерни ажылга эки шилип албайн, оларны кошкак контрольдап турарындан, садыг шугумунга өре-самчыгдал, оорлаар чоруктар үргүлчүлеп турар. Оорларны илередир, өре-самчыгдалды эгидер талазы-биле ажыл кошкак.

Барын-Хемчик районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылында четпестерни чайладырынче, садыг ажылын хүлезини-биле экижидеринче, планныг даалгаларны хуусаа бетинде күүседиринче угланган тодаргай хемчеглерни алыры чугула болуп турар.

М. ООРЖАК.

ЧЕТЧИР ХАНДЫРТЫНГАН

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик», Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтары бо чылын чугула аъш-чем культуразы — картофельдиң дүжүдүн бедидерин социалистиг хүлээлгелеринге айыткан турган.

«Большевик» совхозтуң картофель өстүрүкчүлери 10 гектар черге картофельди тараан. Олар бир гектар черге оңаштыр 86 центнер дүжүт ажаап алыр хүлээлгезин чедиишкиннинг боттандырып, 95 центнер ныдыр ажыр күүсеткен. «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар бир гектар черден ортумаа-биле 90 центнер картофельди ажаап ап, база эки көргүзүглерлиг болган.

Ажыл-агыйлар келир чылга үрезинни четчири-биле уруп алган.

М. СЕВЕН.

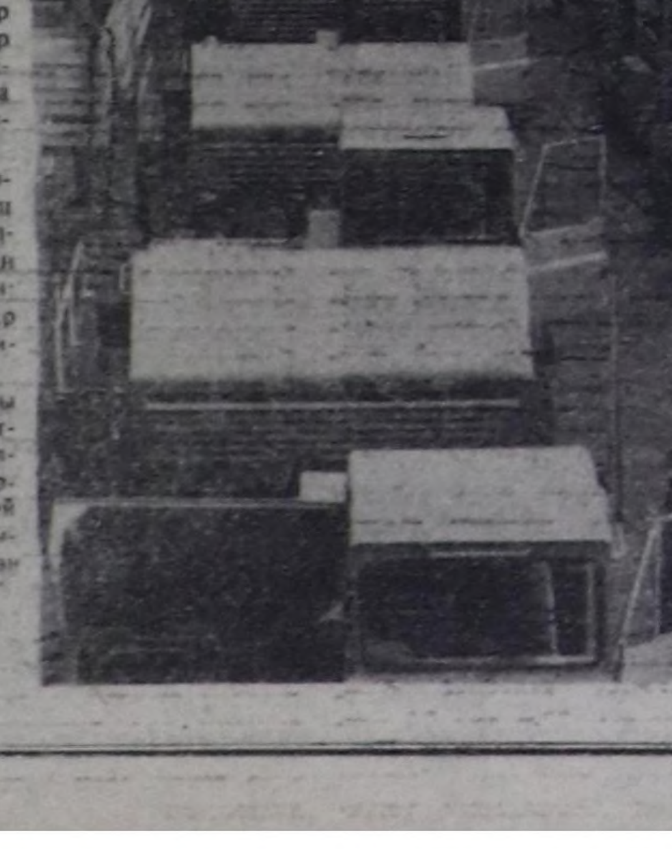
«БелАЗ» марка-биле

Белорус автозаводтуң коллективи он бирги беш чылдың дөрткү чылының бүдүрүлге планнарын чедиишкиннинг күүседип турар. Бо хүннерде пландан ажыр беш миллион рубльдиң продукциязын кылып үндүрген.

Бедиирерин болгаш системаларны тургузуунуң болгаш технологиязының талазы-биле сайзырадыр, автомобильдерниң үр болгаш идегелдиг ажылдаарын хандырар ажылдарны кылып чорутканының түңнелинде оларның капитал септелгезе чокка маннап эртер чери ам безин 150 муң километр четкен.

Чоокта чаа ол заводка ийиги конвейерни ажылдадып эгелээн. Оларга 75 болгаш 110 тонна чүък сөөртүр самосвалдарны эптеп кылыр. Заводтуң конструкторларының мурнунда чаа-чаа сорулгалар салдынган: олар оңза улуг карьерлерге ажылдаар апаар 200-250 тонна чүък сөөртүр машиналарны тургузар ужурлуг.

Белорус автосамосвалдарның аддар-алдышагда-ла республиканың кызыгаарын эрткен. Бөгүн «БелАЗ»-тан ССРЭ-ниң 500 автоажыл-агыйларында болгаш 35 күрүнелерде ажылдап турар. Жодинозу завод хөй чүък сөөртүр автомобиль техниказын кылып үндүрер талазы-биле Европада улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: кол конвейер.

Н. НИКОЛАЕВТИН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КҮЗЕЛ ТУРДА

Күскү хүн Каргыраанның хендирбезинге хоңгалак. Улуг-Оорук бедик чер, ооң кейиның бээр илдең. Танов Хам-оолович-тиң социалистиг чарышка кыйгырганы эрес, кежээ малчын Бопуймаа Кечил-ооловна Билчеймааның туң дег ак өө, аржы дег ангор өшкүлери дөө-ле Сарыг-Талды шимеп алган өттап чорлар.

Танов Сүрүң «Кашты көрүп кажараан, хөйнү көрүп көгерээн» малчын болган. Ол хөл ышкаш ажык карактарын миңчээп саргыл кирбиктерлиг, кадыр хаваанда элээн каш ыскыттар кежилдир чоруттунган, удур көрген карактары ооң оожум-томаанын, мөзүлүг-топтууң сөглеп турганзыг. Ол бодунуң аныяк чылдарын тараажының ажылынга бараалгаткан. 1952—1966 чылдарда «Тес-Хем» совхозка трактористээн. Өг-бүлениң херээжен ээзи Чыртай-Уруг Сыкыраровна алыс малчын уктуг болгаш, олар чоорту ооң адазының аайы-биле мал ажылынче шилчээн.

— Мен тараажы кижи мен ийин. Ынчалза-даа малды база чүгээр кадарып өөренип алдым. Уруглар аазы чаңчыктырып кагды. Эң берге ажылдың бирээзи—мал ажылы-дыр. Кээргеле-чиик ыш-каш сагындырар, а херек кылында ооң чымыжы улуг, харысалгалыг, хөй-хөй чажыттарлыг ажыл ийин — деп, ол чугаалады.

— Малды малдаарынга кандыг чажыттар турар ирги, Танов Хам-оолович?—деп айтырдым.

Малчын пөрүксүмээр аажыңаныг кижи болган. Чүнү чугаалаптым дигензиг, шак дүшту. Бодун мактанмас кижилер турар. Хүлүмзүрүп олур. Бажын суйбап, дерин чоттунар-даа. Дашкаар бакылай каапкаш, хөрээ ажый хона берген ышкаш болду:

— Аа богда! Кадарчы келди. Уруглар аазы эки билир. Ооң-биле чугаалажып көрүңер —деп. бо ыйнаан.

Ү. Шынаа салбыры—районда өшкү маадыш тускайлаттынган чаңгыс-ла чери ол. Эгезинде, дөрт чыл бурунгаар, салбырга чеди муң ажыг өшкү турган. Бо хүннерде он үш муң ангор өшкүлүг, ёзулуг-ла «чымчак алдынның» орны апарган. Ооң эң кызымаккай ажыл-ишчилеринге Сүрүңнерниң өг-бүлезин дортү-биле хамаарыштырып болур.

1966 чыл. Хир-чамныг, хаткавыскынның соок кыш, когурум хаттыг час эрткен. Аныяк сергежиктерге бажы эргип теннир, аскап-дүскээр хөй-ле аарыглар таваржып, хорамчалыг болган. Үжен дөрт харлыг, чаа мал ажылын танып-билип бар чораан Танов ол ажылдан оспаксырап, ховузун сакты берген.

— Ээ күдээ! Хол тудуп кирбейн чыткаш, кылган ижинден ойталаарга болур бе? — деп, катты Душпуң-оол Сыкырар, бир эртен шайлап олура, Танов Сүрүңнү оожуктурган.

Улуг кижилерниң чугаазын дыңнаар, удурланып маргышпас деп тыва улустуң чаңчылы бар. Танов боданы берген.

Совхозтуң хоочун малчыны, район Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Хүүрай-оол Чоодунуң дамыга чедип, ужуражып деп бодап алган. Мурнакчы малчынның өөнге ол кирип келген. Ону улуг эртемниг хевистер-даа, радиоприёмниктаа, шевергин стол, сандайдаа сонуургатпаан. Угудалыг аптара кырында Күш-ажылдын Кызыл Түк орденинин эдилекчизи Х. Чоодунуң хүлүмзүрүп орар чуруун ол дыка-ла үр тоотап көрген. Хөйнү боданган. «Мээң мал ажылындан дезер деп турар ужурум чүл? Ол ажылдың чажыдын бо малчындан бирден бирээ чок айтырып алыйн, аңырам».

Хоочун хөйжу хөйнү сактып чугаалаан. Сөөлүнде ол мынчаар немеп каан: «Күзел турда чүнү-даа чедип ап болур! Кежээ чорза маадай кежикчол келир».

Танов Сүрүң тракторун уттукан. Ооң сактыр чүвези ам мал апарган. Сүрүңнер ооң бээр он сес чыл иштинде мал малдап келген. Хоочуннар, дагдыныкчылар апарганнар. Мал ажылының чедиишкиннери, бир-ле дугаарында, малдың дагдынган ээзинден хамааржыр. Малчын кижи эрес, кежээ, харысалгалыг болуру чугула. Чыртай-Уруг Сыкыраровна ол талазын мынчаар чугаалаар:

— Өшкү ээүүчел мал. Дуржулга чок чоразн үевисти канчап чажырар боор. Элеэнштирилгезин эртелеткеш, өшкүлеривисти чазын эрте, соокта оолдадып, анай бажын мышкынып-даа чордувус. Өшкүнүң оолдаашкынын март чээрбиден апрель чээрбиге чедир кылдыр организастааныыс соонда, төрүүр өшкүденне анайны ап келген бис. Өске эш-өөрүвүс база бистиң ол саналывысты деткээн.

Сүрүңнер эрткен чылын районнуң өшкү кадарчыларының аразынга чемпион болганнар. Олар бо чылын төрүүр чүс өшкүге оңаштыр 110 анайны онча-менди камгалап доруктурган болгаш, өшкүден-не 0,9 килограмм дүктү кырган.

Хынамчалыг малчыннар кыштааның септелгезин май 1-ге чедир доозуп алган турганнар. Чайгы үеде 10 тонна эки шимарлыг ногаан сигенни кезип ап, кыштаанда чедирген. Өшкү малын чүм өттүг Улуг-Чайлаг деп, черге күш киирип, семиртип алган. Олар беш уруг-дарының сагыш човангыр өстүрүп кижизиткеннер. Оолдарының ийизи — Төмүр-оол биле Даш-оол ада-иезиниң ижин талгаан малчыннар. Олар — аныяктарның өшкү бригадазында кадарчылар. Ада-иези оларның күзелин деткип, мирын, берге мал ажылынга кижизидип, арга-сүмезин берип турарлар.

М. ТИРЧИН.

«Шынга» хары

Ам-даа чогумчалыг эвес

«Шын» солунга «Шынар — кол негелде» деп мурнуку чүүл үнген. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелеринде чонга ачы-дуза чедирериниң шынары четпейн турарын ында шүгүмчүлээн. «Тыва телерадиобыттехника» каттыжышкыннарында амыдырал хандырылгага ажыглаар техниканы эки септеп бээриниң таарымчалыг байдалдары тургустунмаан. Контролёрларның, хынап-хемчээр, шенээр дериг-херекселдерниң чогундан амыдырал хандырылгага ажыглаар техниканы канчаар септеп кааннын кым-даа билбес, кандыг-даа магадылал чок. Хепти химиктиг арга-биле аштаарының болгаш бүдүүрүнүң Кызылда фабриказының аштаан кылыгларының 65 хуузу, будааның 25 хуузу стандартка дүүшпес бооп турар.

Бүдүрүлгениң шынарын экижидер талазы-биле чүнү кылып турарыл? **Чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы Н. Ф. Ситников** бо айтырыгга дараазында харыны берген: «Телерадиобыттехника», «Рембыттехника», хепти химиктиг арга-биле аштаарының болгаш бүдүүрүнүң фабриказы амыдырал хандырылгага хереглээр техника аймааның септелгезиниң шынарын хемчээр аппаратура-биле долу кылдыр четчелеттинмээн. Ынчангаш бо талазы-биле кылыр ужурлуг ажылдар хөй. Фабриканың хеп будуур черинде чаа дерилгени киирип турар. Телеательеде амыдырал хандырылгага ажыглаар техника септелгезиниң шынарын хынап-хемчээр, шенээр дериг-херекселдерни тургузарының хемчеглерин чоруда берген.

Кадрлар-биле бүдүрүлгелерни четчелээриниң ажылдарын кичээнгейде алган.

Удуртканы бүдүрүлгелерниң ажылын суларатканы дээш «Рембыттехниканың», химиктиг арга-биле хеп аштаарының болгаш бүдүүрүнүң фабриказының, «Восток» ательениң удуртукчуларынга административтиг хемчеглерни онааган.

Саналды барымдаалаан

«Аян» ансамбльдиң сценага көргүзүглерин тыва чурттакчылыг суурларга тыва дыл кырынга чарлаарының дугайында чагааны Сүт-Хөл райондан бир көрүкчү «Шын» солунче бижээн.

Республиканың күрүне филармониязының директору А. Б. Огнев аңаа дараазында харыны чоруткан: «Көрүкчүнүң саналын барымдаалап, чарлакчының чугааларының тескизин очудуурарын тускай бөлүкке дааскан».

Эреңгей хары

Чөөн-Хемчик районда суурлар, чурттакчылыг черлер хөй. Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Улуг-Хемче оруктарның белдири база бо черни таварыыр. Ынчангаш ооң төвү Чадаана хөлдүг хоорай болуп турар. Ооң уламындан Кызылда уругларының бажыңынче чедер дээш кырганнар-даа, Төрээн чурттуң ол-бо хоорайларында өөренип турар оол-кыстыг-даа, чер чораан база эмчилээн, чаш уруг-дарыын холда тудуп алган кижилерни-даа үргүлчү көрүп болур.

Ынчалза-даа пассажирлер аргыштырылгазы Чөөн-Хемчикте негелдеге дүүшпейн турар. Ол дугайында чагаалар районнуң Хөндергей, Чыргакы, Хорум-Даг, өске-даа суурлардан редакцияның почтазынга кээп турар. Пассажирлер аргыштырылгазының графиги үстү бээр, шагы сагыттынмайн баар чоруктар бар болуп артпышаан. Автовокзалдың ажылының культуразы куду. Пассажирлер кирер залдың иштиарыг-шевер эвес. Автобустар турар шөл довурак-доозунугг. Ол дугайында бөлүк чагааларның допчулалын «Шынга» үндүрген.

Шүгүмчүлелдиг чагааларга харыны **Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы Ф. Баранов** чоруткан. Ооң бижээнин долузу-биле кирерге мындыг: «Четпестер уламчылавышаан» деп материалда шүгүмчүлеткен бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчулары-биле хурал райкүүскомга эрткен. Четпестерниң үнүп келир чылдагааннарын аңаа сайгарган болгаш кылып чорудар ужурлуг хемчеглерни ап турар. Буруулуг удуртукчуларга административтиг хемчеглерни онааган».

Үстүкде харыы ниити болгаш эреңгей болуп турар. Чүге дээрге Хөндергей, Чыргакы, Хорум-Даг суурларның Чадаана-биле пассажирлер аргыжылгазының дугайын харыыда биживаан. Автовокзалдың ажылының культуразы экижээн бе? Ол болгаш аргыжылганың өске-даа айтырыглары билдинмейн арткан.

Кымнар саадады бергенил?

Тес-Хемден «Картошка силады бе?», «Четпестерни бижикседим» деп чагааларга харыыларны райкүүском даргазы И. У. Уепун, «Аныяк малчыннарның негелдези» деп чагаага харыыны Сүт-Хөл райкүүскомунуң даргазы Ч. Б. Монгуш олар саадады берген.

БӨМБҮРЗЕКТЕ ПОЛИТИКТИГ БАЙДАЛДЫ ЭКИЖИДЕР

СЭКП болгаш Совет күрүне моон соңгаар-даа совет ниитилелдиң бүгү талалыг депшилгезинче, Чер кырынга тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче угланыышкынны чорудар.— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 67 чылы-биле холбаштыр Москвага байырлалдың база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң Съездилер ордузунга чугаазының дугайын тайылбырлаан даштыкы массалыг информация чепсектериниң бодалы мындыг.

СЭКП, Совет күрүне өске аңы-дүмна партиялар-биле кады, социалистиг дем каттыжылга чурттары-биле демнежип алгаш, бөмбүрзектиң политиктиг байдалын экижидер, кижи төрелгетенниң кырынд диргелип келген дайын айыылын чайладыр дээш олардан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп эш К. У. Черненконуң медеглээни делегейниң угаан-сарыылдыг бүгү кижилериниң сеткил ханыышкынын болдурган деп, польша **«Трибуна люду»** бижээн. Социализмниң төөгүлүг чаалап алышкыннарының идегелдиг камгалалы болуп турар бодунуң маадырлыг Чепсектиг Күштерин быжыглаарынга ССРЭ шиитпирлиг.

Венгр телевидениениң тайылбырлакчызы мынча дээн: «Делегейниң амгы нарын байдалдарында бөмбүрзектиң бүгү ак сеткилдиг кижилери Советтер чуртунче идегел-биле көрүп турар. Ленинчи даштыкы политиканы чайгылыш чок чорутпушаан, Совет Эвилели социалистиг дем каттыжылгазының, планетада бар бүгү-ле тайбың база революция күштериниң идегелдиг шивээзи болуп турар».

ССРЭ дайын айыылыг чайладыр дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып турар деп, **«Нойес дойчланд»** (ГДР) бижээн. Байырлал-биле холбаштыр Кремльге хүлээп алышкынга совет удуртукчуның чөптүг-биле чугаалааны-шкаш, Кызыл шөлге болган шериг парады болгаш демонстрация партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвилелин база улуг көргүзүү болган. Совет ниитилелдиң бүгү талалыг депшилгезинче, Чер тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче СЭКП-ниң ленинчи угланыышкыны совет ажылчы чоннар изиг-биле деткип база чүүлдүгзүнүп турар.

Болуушкуннарның байдалынга шиитпирлиг салдарны социалистиг система чедирип турар дээрзин делегей амыдыралының практиказы долу бадыткап турар деп, моол **«Үнэн»** демдеглээн. Ында үш диптиң — Европаның, Азияның, Американың күрүнелери кирип турар. Бот-догуннаан күрүнелерниң эки тура эвилели — Варшава Керээзиниң Организациязы барык үжен чыл иштинде социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаар бузулбас шивээ болуп, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге идегелдиг бараан болуп келген.

Совет улус СЭКП-ниң удуртулгазы-биле В. И. Лениниң хереэзиниң туюлунга чедир тиилээри дээш чүткүлдүг демиссежип турар деп, **«Нодон синмун»** солун (КУДР) бижээн. Идепкейжип турар дайын кыпсыкчыларынга хамаарыштыр ССРЭ кезээде бедик серемчилелдиг болуп, чурттуң камгаланыр аргазын мооган чок быжыглап, империализм күштериниң агрессчи политиказынга удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш шиитпирлиг демиссежип турар. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче база чаа дайын айыылын узуткаарынче угланган ССРЭ-ниң боттуг инициативаларын, АКШ-та ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрүп турары-биле холбаштыр роң болган харый хемчеглерин көрей улус долузу-биле деткип турар.

А. А. Громыконуң «Октябрьның оруу-биле — тургузуушкуннуң болгаш тайбыңның оруу-биле» деп илеткелин австри **«Фольксштимме»** «Ядролуг шуушутуругну доктаадыр үе келген» деп эге-биле тайылбырлаан. Бүгү-ниитиниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга бараан болган боттуг тодаргай санал илеткелде бар: бүгү-ле ядролуг боо-чепсекти немей бүдүрбес дээш ышкаш бөдүүн болгаш ажыктыг базымдан эгелээр деп. Оон эгелеп алырга, дараазында ону кызырарынче шилчиири белен. Бир эвес ядролуг өске күрүнелер мынчаар кылыр болза, ССРЭ бодунуң бүгү-ле ядролуг боо-чепсээн немей бүдүрерин соксадырынга белен.

Империализмниң дайын күзээр бөлүктериниң, бир-ле дугаарында АКШ-тың, делегей херектеринге милитаристи угланыышкынны оларның үргүлчүлеп турары дээш Москва буруудаткан деп барыын-герман **«Зюйддойче цайтунг»** бижээн. Оларның эң-не айыылдыг авантюразы — амгы үеде тургустунган шериг-стратегтиг дең чорукту үрээр дээни, шериг талазы-биле артык күштүг болурунче чүткүл. НАТО бөлүглежиишкининиң удуртукчуларынга мынча деп медеглээн: шериг талазы-биле артык күштүг чорукту чедип алыр дээр оларның кордалы кажан-даа бүтпес.

Даштыкы херектерге хамаарыштыр СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказындан империализмниң чамдык бөлүктериниң уржуундан тывылган делегейниң амгы дүвүренчиг байдалы дээш сагыш-сырал болгаш дүвүрелден аңгыда, тайбыңны камгалап ап болур деп бүзүрел билдиниг турар деп, барыын-берлин **«Вархайт»** демдеглээн. Маңаа тайбың туружунда турар бүгү күрүнелерниң, бүгү хөй-ниитиниң демниг хөделиишкиннери херек. Күрүнелерниң социал тургузуундан база оларның улуг-бичезинден хамаан чок ындыг хөделиишкиннер эргежок чугула.

Октябрь революциязы кижи төрелгетенниң тайбың болгаш найырал дээш демиселинге чаа үе-чаданың эгези болган деп, америк коммунистерниң **«Дейли уорлд»** солуну бижээн. ССРЭ тайбың дээш, национал хосталга дээш делегей шимчээшкининиң кол кужу болуп турар. Социализм тывылгаан соонда чаа дайынның өөскүп кээриниң айыылын чайладырының аргалары кедергей өскен. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр дээш демиселге Совет Эвилелиниң кайы хире чугула рольдуун бистер көрүп турар-дыр бис.

«Нью-Йорк таймстың» бижээни болза: «Кремльге хүлээп алышкынга чүве чугаалааш, совет удуртукчу Каттышкан Штаттарның Москва-биле харылзааларны экижидер деп турары чүгле сөс кырында чүүл-дүр дээн». «Маңаа тайбыңга ынак дугайында сөстер эвээш, маңаа боттуг херектер чугула»—деп К. У. Черненконуң чугаалааны солун бодунуң чүүлүнге киирген.

«Каттышкан Штаттарның тайбың күзелдериниң дугайында сөөлгү үеде Вашингтондан дыңналып турар кандыг-даа медеглелдери-биле ооң милитаристи политиказын чажырып чаар арга чок, чүге дээрге олар ажыл-херек-биле бадыткаттынмайн турар» деп, индий **«Пэтриот»** демдеглээн. «Боо-чепсек бүдүрерин кызыгаарлаарының, ону кызырарының — а ол дээрге бир-ле дугаарында ядролуг чепсекке хамааржыр — айтырыгларының талазы-биле АКШ-тың туружу дээрге муңгаштаалыышкынның туружу-дур. Вашингтон чүгле чаа дугуржуушкуннарга моондактап турар эвес, ол мурнунда чардынар аргалыг болган дугуржулгаларны чок кылырын оралдажып турар. А Совет Эвилели дээрге боо-чепсекти кызыгаарлаарынга база кызырарынга чүткүлүн хевээр арттырбышаан, кымның-даа эрге-ажыктарын кызамдавас болгаш бистиң планетавыстың политиктиг байдалын экижидеринге дегүм болуп турар дугуржулгаларны чедип алыр дээш ылаптыг болгаш ак сеткилдиг чугаалажыышкыннарга белен».

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОВЕТ АРМИЯГА АЛДАР БОЛДУРГАН ТУРАСКААЛ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Совет Армияның Корейни япон эжелекчилерден хостаары дээш тулчуушкуннарга амы-тынындан чарылган дайынчыларынга алдар болдурган «Хосталга» деп чаа тураскаалды Көрей Улус-Демократтыг Республиканың найысылалында тургузуп турар. Өндүр улуг тураскаал амгы хоорайның ортузунда Моранбон дагга 30 метр бедик болур. ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин болгаш түгүн, орус болгаш көрей дылдарга бижиглелдерин, совет дайынчыларның маадырлыг чорукта рынга база ССРЭ-ниң болгаш КУДР-нуң улустарының бузулбас найыралынга тураскааткан барельефтерни гранит дашка сиилип бижиир.

Пхеньянга болган митинг киржикчилери Совет Эвилелиниң Көрейниң хосталгазы дээш амы-тынын берген дайынчыларының хостакчы ачы-авыралын көрей улус кажан-даа уттпас дээрзин онзалап демдеглеп турган. Совет Армияның япон эжелекчилерге удур чедиишкинниг дайынчы хөделиишкиннери, Квантун армияны чылча шапканы чурттуң соңгу кезээнге чаа ниитилел тургузуушкунунга таарышкан байдалдарны тургускан. Америк эжелекчилерге удур адачурттуң хосталгалыг дайынының чылдарында, дайын соондагы катап тургузуушкунга материалдыг улус дузаны болгаш моральдыг деткимчени аныяк республикага ССРЭ көргүскен. Социализмни тургузар болгаш төрээн чурттуң бот-тускайлаң тайбың каттыжышкыны дээш көрей улустуң демиселин бөгүн совет улус идепкейлиг деткип турар.

Чаа тураскаал совет-көрей өндүр улуг найыралдың онзагай демдээ болу бээрин чыылганнар демдеглээн. Көрейниң хостаанының 40 чылынга чедир ону тудуп доозар.

Гавананың порту — Куба Республиканың далай эжии. Делегейниң дыка хөй чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң, туктарлыг садыг судноларында чурттуң хөгжүп турар экономиказынга эң чугула янзы-бүрү дерилгелерни болгаш техниканы Хосталга ортулуунга хүннүң-не чедирип кээп турар.

Моон бистиң бөмбүрзектиң янзы-бүрү булуңнарынче трансокеан лайнерлери Кубаның алдаржаан кат-чимистерин, никельди, таакпыны, а ол ышкаш национал экспорттуң кол продуктузу — чигирни сөөртүп алгаш, дедир чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Анатолий Васильев» суднодан совет тракторларны дүжүрүп турары.

Судноның капитанының бирги дузалакчызы А. Потапов (солагай талазындан ийи дугаар) Гавананың портчуларының аразында.

Г. Надеждинниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХЫЖАНЫЫШКЫН ӨСПҮШААН

МАНАГУА. СЭТА-ның корр. С. Горбунов биле А. Трушиниң дамчытканы болза: бот-эргелиг Никарагуага удур Рейганның администрациязының ынчүк-чөңгээлиг дерзии үүлгедиишкиннериниң түңнелинде Төп Америкада дүшкүүрлүг чорук дыка чидигленип орар. Кедергей дүрген ужар «Блэк бэрд» дээр америк самолёт республиканың девискээринче ноябрь тостуң эртенинде үшкү удаа шургуп киргеш, Леон, Масая, Манагуа, Хинотега, Чукгальпа болгаш Лас-Перлас хоорайларының кыры-биле ужудуп эрткен.

Америк администрациязының чаа калчаалыг чөңгээзи-биле холбаштыр АКШ-тың күрүне секретары Шульцтуң Никарагуаның даштыкы херектер министерствозу удурланыышкын нотазы чоруткаш, ол чөңгээни Никарагуаның хоорайларын агаардан бомбалаарын болгаш АКШ-тың курлаг чер шериглерин чуртче шургудуп киирерин кириштир, Сандиночу улусчу революциянга удур боо-чепсектиг калбак хемчээлдиг үүлгедиишкинни Вашингтонуң белеткеп турарының ээлчеглиг херечизи кылдыр тодарадып көргүскен.

Никарагуаның бот-эргезинге кыжаныышкынныг агрессчи үүлгедиишкиннерин доп-дораан соксадырын АКШ-тан негеп болгаш чуртувустуң бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын камгалаар дээш кандыг-даа чепсектерни ажыглаар эргелиннистиң дугайын база катап медеглеп тур бис деп, ол документиде чугаалаан.

Каттышкан Штаттарның талазындан шуут чепсектиг агрессия кыжаныын барымдаалааш, республиканың камгалалын организастаарының хемчеглерни чазак ап турар деп, Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү Хайме Уйлок медеглээн. Хөй муң кижилиг митингиге чүве чугаалап тура, чоннуң бүгү-ниити чепсеглээрин эң чоокку хүннерде эгелээр дээн революстуг эрге-чагыргаларның шиитпириниң дугайын ол дыннаткан. Кофе дүжүдүн ажаап алырынче 20 муң студентилер чорудар дээнин чазактың күш чок болдурганын болгаш оларны Манагуаны камгалаар кылдыр арттырганын ол удуртукчу база дыңнаткан.

Чурттуң идегелдиг камгалалынга эргежок чугула кандыг-даа боо-чепсектерни садып алыр бодунуң бот-эргезинден Никарагуаның чазаа кажан-даа ойталавазын республиканың удуртулгазының төлээлекчизи медеглээн. Дайзынның агрессиязын ойтур шаварынче чонну мобилизастаарының тодаргай планнарын амыдыралга дораан боттандырып чорударын ол чугаалаан. Никарагуалар Манагуаны болгаш чурттуң өске-даа хоорайларын америк халдакчыларның оруун дуглаар тиилеттирбес шивээлер болдуруптар деп бүзүрелин илергейлээн.

ШИИТПИРЛЭЭР ДЭЭШ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Кипр айтырыг талазы-биле КНО-нуң резолюцияларын амыдыралга боттандырарын деткиир дээш Кипр-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы Никосияда ажылдап турар. Кипрниң политиктиг партияларының болгаш хөй-ниити организацияларының айлаштырылга комитеди-биле кады Кипр-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей комитединиң инициативазы-биле ёзугаар бо шуулганны эрттирип турар.

Совет Эвилелиниң-биле кады делегейниң 47 чурттарының делегаттары болгаш делегейниң 14 организацияларының төлээлекчилери конференцияның ажылында киржип турар.

Кипрниң даштыкы херектер министри Г. Якову конференцияны ажыткан. Ооң соонда Кипр Республиканың президентизи С. Киприануну чагаазын номчаан. «Соңгу Кипрниң турция республиказы» дижир чүвени чарлап тургусканының түңнелинде ортулукка байдал дыка дорайтааны ында демдеглеп, КНО-нуң чиңгине секретарының кипр айтырыгны таарыштыр шиитпирлээрин чедип алыр талазы-биле күжениишкиннеринге кандыг-даа деткимче көргүзеринге белен чорук илергейлеттинген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи болгаш Кипр-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей комитединиң даргазы Р. Чандра амгы үеде Кипр бот-эргезин болгаш хамаарышпас чоруун, каяа-даа каттышпастың болгаш КНО Уставын амыдыралга боттандырарының талазы-биле болуунуң политиказын камгалаар дээш демиселди чорудуп турар. Кипр айтырыгны таарыштыр тайбың шиитпирлээр дээш Кипрниң чазааның болгаш КНО-нуң Чиңгине секретарының күжениишкиннерин бүрүн деткип турарын Кипр-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей комитединиң өмүнээзинден ол илергейлээн.

СОВЕТ—НОРВЕГ НАЙЫРАЛДЫ БЫЖЫГЛААР

ОСЛО. (СЭТА). «Норвегия—Совет Эвилели» ниитилелдиң XIV съездизи ажылын Ослода доозкан. Дөрт чыл ажыл-чорудулганың түңнелдерин ооң делегаттары үндүрүп, ийи чурттуң болгаш улустарның аразынга найыралдың база кады ажылдажылганы быжыглаарынга организацияның чугула сорулгаларын чугаалашкан. Съезд удуртур органнарны соңгуп, чамдык документилерни чүүлдүг деп көрген.

Совет кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын болгаш ажыл-ижин, ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын норвегтерге таныштырарынга ниитилелдиң чугула рольдуун Төп баштаар чериниң отчёт илеткелиниң талазы-биле санал бериишкиннеринге демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш Норвегияның аразынга дипломаттыг харылзааларны доктаадып тургусканының 60 чылынга база Норвегияның соңгу талакы районнарын совет шериглерниң хостаанының 40 чылынга холбаштыр юбилейлиг хемчеглерни бо чылын бүгү чуртка эрттиргени таныштырылгага дыка улуг идиглиг болган. Совет Эвилелиниң Норвегияга чаагай чаңчыл болу берген хүннери чедиишкинниг эрткен.

Чурттуң чонунга совет тайбың инициативаларны тайылбырлап чедирери моон соңгаар-даа ниитилелдиң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны болур деп, съездиниң резолюциязында онзалап демдеглээн. Профэвилел болгаш ажылчын шимчээшкинниге организацияның салдарын калбартырып, тайбың, чавырылдырыышкын, чепсеглениишкинни дүжүрер дээш демиселге киржилгени съездиниң документилеринде улуг ужурдуалыг кылдыр көрген.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

КАРЫЛГАДАН КАНЧАП УШТУНАРЫЛ?

Чоокта чаа Жданов аттыг совхоз эрткен тос ай дургузунда ажылдаан түңнелин үндүрген. Совхоз ол үениң иштинде 230 муң рубль карылгалыг болган. Экономистерниң болгаш бухгалтерлерниң санап турары-биле алырга, карылга чыл төнчүзүнге чедир 120 муң рубль чедир кызырлыр ужурлуг. Ынчалза-даа кыжын мал хөй продукция бээр эвес. Харында оларны азыраарынга хөй мал чеми, кижи болгаш машина, трактор күжү негеттинер болгай. Ындыг болганда карылгадан канчап уштунарыл?

Жданов аттыг совхозтуң девискээри чер-даа, мал-даа ажылын сайзырадырынга коңчуг таарымчалыг. Совхоз планының онаалдаларын ажыр күүседип турза-даа, сөөлгү үш чылда карылгалыг ажылдап келген. Чылдагааны чүдел? Бирээде, малдың чаш төлүн четче албайн, чүс хойга онаштыр 48-65 хураганны, чүс инектен база ол-ла хире бызааны ап келгенинде. Ийиде, эге учёттуң сулазы болгаш тускай эртемниглерниң ажыл-агыйның чоруп турарының экономиктиг анализин кылбазында. Үште, чамдык даргаларның бот-боттарының ажылын катаптаар, кижилер-биле чедир ажылдап билбезинде. А чер ажылында чамдык четпестер бар-даа болза, сөөлгү үш чылда тарааның-даа, мал чеми белеткелиниң-даа планнарын совхоз ажыр күүседип, мал чеми чылдың-на артып каап келген.

Совхозта чылгы бар турда-ла, эртенги үлелгеде ийи салбыр эргелекчилеринге, үш бригадирге, улуг мал эмчизинге хүннүн-не алды машинаны быжыглап, чүгле мал ажылынга ажыглап турар. Олар ол «хөлгелерин» чиик машинагылаштыр ажыглап, аалдар кезип, чүък чок халдып турар, а чамдыкта чаңгыс аалга эргелекчи, бригадир, зоотехник үжелээн харын угда уш машина чарбаны чедире берген-даа болгулаар.

Саван, сиген, силос-биле хандырылга эки. Бо чылын малчын аал бүрүзүнде 15 тоннадан эвээш эвес саванны болгаш ол хире сигенни чедирген. Ол саванны малчыннар мынчага чедир саравттап албаан. Бо чорук чаңгыс-даа дарганың караанга илдикпээн. Малчыннар хайыраан мал чемин совхозтун-даа, хуу-даа малынга чаза бистырып эгелээн. Ынчангаш мал чеми дораан төнүп каар. Ам канчаар көрүп олурар эвес, бүгү күштү, машина, тракторну мал чеминиң сөөртүлгезинче мөөңнеп кириптер.

«Аргалнарын азырап турбис» деп чылдак-биле малчыннар декабрь төнчүзүнде бүгү хоюн азыралче кирип тер. Аал дээскиндир кадатче үнген хөй шыыры чок болур. Дериттинмээн кажааларга тургузу азыраарга күштүглерн чемненип, багайлары аңаа турар, каап берген мал чемин удавас-ла саза базып каавтар. Хөй ниитизи-биле арып эгелээр. Январьда, төрүлде үезинде, арган хойлар кошкак хураганнар оолдаар, оларын тоттурбас болур. Удатпаанда хураганнар өлүп эгелээр. Салбыр эргелекчизи В.С. Дамдын-оол-даа, тускай эртемниглер-даа чүге өлүп турар хураганнар боор деп «тывызыктажып» олургулаарлар. Хөй чер оъттаарга ажыктыг — чер оъду хоолулуг болур болгаш үргүлчү-ле шимчеп чоруурга, малдың чем шиңгээдири-даа эки болур болгай.

Салбыр эргелекчизи-даа, тускай эртемниглер-даа продукцияның бот үнезин чиигедиринче кошкак кичээнгей салып келген. Чүгле малды кыш ажырып алза-ла, карылга чарылга-даа хамаанчок дээр хевиниг. Ооң ужурундан 1984 чылдың кыжында 14 муң хойга болгаш 1900 инекке 650 тонна комбикормну, 3250 тонна сигенни, 8000 тонна силос болгаш сенажты чемгергеш, ооң күрүнеге 380 тонна эътти, 33 тонна дүкту, 160 тонна сүттү дужаарга, карылгалыг болбайн канчаар. Ол хире чемгерип турган кадында хойнуң, инектиң деңнэзи чөгенчиг эвээш.

Совхозта чылдан чылче мал чеми артып каап турар. Чамдык черлерде дөрт чыл болган сараттар бар. Оларны садыптарынга совхозтуң удуртулгазы-даа, мал ажылының тускай эртемниглери-даа чөпшээрешпестер. Эрткен кыжын 250 тонна ажыг сиген, 1000 тонна хире силос, сенаж артып калган. «Бо силос эки, бо силос кыштаглар же чоок» деп турза-турза, силос бүрүзүн ажылдап, шала чиртигилеп каап. Оларны ам үрээгилеп калгылаан. Салбыр эргелекчизиниң талазындан тускай эртемниглер-биле сүмелешпес, оларның саналдарын үнелеп көрбес таварылгалар хөй. Ынчангаш тускай эртемниглерниң бот-идепкейи, ажылга харысалгазы куду, олар ажылынга анализ кылбайн турар.

Удуртулганың арга-дуржулгазын эскертип, тускай эртемниглерниң ажылга бот-башкарылгазын бедидип, оларның ажылын хөлүн эртир холгаарлаар чорукту соксадып, экономиктиг анализти базым бүрүзүнге чорудуп ажылдаар болза, ажыл-агый карылгадан уштунуп, орулгалыг ажылдаарының аргазы бар.

С. СОТПА.
Улуг-Хем район.

Бөгүн Великобританияда миллион-миллион кижилер хензиг акша-хөреңги-биле аргастанып чурттаар ужурга таваржып турар. Ол дугайын «Өг-бүле айтырыгларын шинчилээр төп» дээр шинчилел организациязының ында парлаан илеткелинде чугаалап турар. Чүгле консерваторларның эрге-чагыргада туруп келген үезиниң иштинде безин чурттуң шуут ядарап-хоозураан чурттакчыларының саны 7 миллион кижиге немешкен. Ындыг турбуже-ле, чурттуң чазаа, эң бай-шыырак кижилерниң эрге-ажыктарын камгалаар дээш чоннуң эң ядыы кезектериниң негелделерин тоовайн келген болгаш тоовайн-даа турар.

ЧУРУКТА: ядыы, түреглелде кирген англичаннар акшаны мынчаар ажылдап алыр ужурга таваржып турар. (Блэкпул хоорай).

Л. Пахомованың фотозу.
(СЭТА).

ЧЕР КЫРЫНГА АМЫДЫРАЛДЫҢ НҮҮРҮНДЕ

ПМА-ның корреспондентизи Нонна ЗВЯГИНАНЫҢ айтырыгларынга Москваның чогаалчылар организациязының баштаар черниниң секретары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черлериниң кежигүну, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады И. Ф. СТАДНЮК харыылаан.

— Иван Фотиевич, силер «Чүрек утпаан», «Исчилер», «Кижилер хуулгаазыннар эвес», «Шаап халдаашкын мурнуу чарыында», «Кижи дужуп бербес», оон соонда «Дайын» деп чечен чогаалдарыңарны он беш чыл ажыг үениң дургузунда бижип келген болгай силер, а ол чогаалдар силерни дайын болгаш тайбың айтырыгларының талазы-биле шинчилекчи-чогаалчыларның одуруунче идип үндүрген болгай. Бөгүн база-ла ол темага шынчы болуп арткан силер: «Москва, 1941 чыл» деп чаа ажылынар «Огонек» журналда парлаттынып турар. Эрткен дайынның төөгүзүнче катап-катап эглиринче силерни чүү албадап турарыл?

— Төөгүнү билир чорук номчукчуга бөгүнгү амыдыралдың болуушкуннарын тайылбырлап бидиринге, деннелгелер, түңнелдер кылырынга өөредир, ооң ниити билиин бедидер деп санаар мен. Делегей байдалының дүшкүүрлүг бо үезинде, эрткен дайынның төөгүзүн билири черле чугула — кым, чүү дээш ол дайынны эгелээнин, ол байдалдар кандыг болганын, кандыг сорулганы ол салганын кижилер билир ужурлуг. Дайын үезинде совет кижилерниң маадырлыг демиселиниң дугайында шынчы чогаалдар даштыкы номчукчуга дыка хөй чүүлдерни бээр апаар. Дайынның кадыг-берге чылдарында совет дайынчының эң кижизиг чоруу — социалистиг ниитилелдиң чүгле сагыш-сеткил талазы-биле байлакшылы эвес, а төөгүнү хажыдып, мегелээшкиннерни кылып турарларга удур дээштиг чепсек болуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайыны совет улуска санап четпес аар чидириглерни чедирген-даа болза, ону Барыын чүкте чедир билбейн турар кижилер дыка хөй. Дөрт чыл чыгыы үргүлчүлээн бо дайын хүнүң-не ортумаа-биле бистиң 14104 кижиниң амыдыралдан чарып ап, шакта-ла 588 кижини өлүрүп турган... А балыгланган болгаш бертик-бежел болган кижилерниң саны шуут деннел чок! Бистиң улузувус ол ажыг-хилинчээн амга чедир ыглажып-турар хевээр. Дайынның изиг тыныжы ам-даа кээп турар.

Ынчалза-даа, безин эртем-билиглиг, билбес чүвези чок деп болур, харын боттары чогаал безин бижип чоруур улустарның аразында чүвени чедир билбейн, харын-даа... дайын дугайын «оюн-баштак-биле бижип болур» деп санап чоруурлар бар болгулаар-дыр.

Америк литераторлар-биле Лос-Анджелеске болуп эрткен ужуражылгага совет чогаалчыларының делегациязының составынга киржип чораан мен. Аңаа «Кижиниң ниити угаан-бодал байлакшылы болгаш литература» деп темага чугаа болган чүве. Ынчан аңаа америк прозаик Доктороу мынча дээн: «Шуут дайын тыппас мен, дайын дугайын баштактаныг чокка канчап бижир боор!»

Бодумнуң кайгап киленнээнимни арай боорда туттунуп алгаш, мынча деп харыы бердим: «Бир эвес дайын силерниң чурттуңарның девискээринге болган болгаш, силерниң уруг-дарыыңарны силер көрүп турдуңарда-ла адып-боолап өлүрүп, ачаңарны азып өлүрүп, бажыңыңарны өртедип турганын көрген болзуңарза... Хатыньны, Бабий Ярны, Лидицаны көрген болзуңарза... Баштактаныг дугайында кайыын ындыг бодал силерниң бажыңарга кирип кээрин билип алыксаан ийик мен?!»

Мен каш-ла сөс чугаалаан мен, а муң-муң сөстер сөглеттинмейн артып калган. Мээң сагыжымга чүгле ийи бодалынчаң чурттунду, а ниитизи-биле алыр болза, оларның саны — санап четтинмес.

Ийе, америк чогаалчылар-биле ужуражып тура, сактып келдим... Дайын төнчүзүнче чоокшулаан. Венгрия. Будапешт. Бистиң командылал пунктувуска аныяк уругну эккелгеннер. Дайынның ээлеп алганы кварталдан ол келген. Очулдурукчунуң чугаазы-биле алырга, көстүп турган бажыңче боолавазын ол уруг дилеп турар, чүге дээрге, ол бажың — национал архитектураның бурунгу тураскаалы болган. Кежээликтей ол бажыңны штурм-биле апкан бис, аңаа чаңгыс-даа ок дегбээн.

Дайын эгезинде болган бир болуушкун сагыжымга база кире хонуп келген. Белоруссияда эң-не эргим — Тайбын аттыг хоорайның кудумчузунга 1941 чылдың июнь 26-да чүве. Гитлержи танкылар ынаар шургуп кирип эгелээн. Ол-бо талазынче шавыжаннадыр маңнаан чүък машиназы маңнап келди. Ооң кузовунда — чеди-тос харлыг уруглар, рульда — караан шарып каан солдат, кожазында — холдары шарыглыг биче политудуртукчу. Политудуртукчу кижи караа көзүлбес чолаачыга команда берип чораан: «Дорт тут!», «Оң талаже!», «Газын неме!» «Ам дорт тут!». Аар балыгланган ийи солдат болдунмас хире чүүлдерни кылып чораан, чаштарның амы-тынын камгалап алганнар... Совет дайынчының кижизиг чоруу, мээ чаңгыс чер чурттугларымның характери мындыг-дыр!

Дайынның кадыг-берге оруктарын эрткен — фашистерниң танкыларынга удур мага-бодум-биле тулчуп чораан, артиллерияның, миномёттарның, агаардан халдаашкынның бүгү сүр-күчүзүн бодумга көрүп эрттирип чораан кижи эрткен дайынның дугайында чүгле бедик харысалга-биле бижиир апаар дээрзинге Доктороуга канчап бүзүредир мен че? Дайын дугайында безин шоолуг-ла бодал чок кижилерге ооң дугайын чугаалаан херээ-даа бар бе ынчаш? Американнар, чижээлээрге, өскээртен халдаашкын дугайында чүнү-даа билбестер. Бистиң чурттап эрттиргенивис дайынның бергелерин көөрүн оларга кажан-даа күзевес бис. А дайынның айыыл-халавын билбес чорук рейганчы администрацияның политиказының агрессивүү үүлгедиглерин улам ханыладып турары хомудангыг-дыр. Рейганның болгаш ооң талалакчыларының Каттышкан Штаттарда бажыңчаргызында эки байдалдыг Ливанда, Гренадада тайбын чурттакчылыг суурларны буза бомбалаарынга чедирип турар. Бөгүнгү ракета-ядролуг шериг мессилдежиишкини дээрге, ол дайын эвес, а эң-не сарыыл чок чорук болгаш бүгү чүүлдерни чок кылыры-дыр. МХ деп америк чаңгыс-ла бомбаның үрегдекчи күжү эрткен дайынның бүгү дургузунда чазылган бомбаларның болгаш снарядтарның күжүнге деӊ! Водородтуг бомбаның частылышкынындан үнген хорааныг радиоактивтиг бүдүмелдер бөмбүрзекти каш долгандыр бүргей бээр болганда, «кызыгаарлаан» девискээр дугайында кандыг чугаа турар чүвел?

— Ындыг турбуже, Американың «Бойдус курлавырларын камгалаарының чөвүлели» деп хөй-ниити организациязының берген медээлерин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарда чаңгыс эвес, а элээн каш он-он муң ядролуг чепсек бар болгай. Хиросимага чазылдырган бомбадан 1000 катап күштүг ядролуг чаа бомбаны Американың шериг үлетпүрү ам бүдүрүп турар-дыр. Кемхерек үүлгедир ол холдарның дузазы-биле ядролуг тургузуглуг 14 чаа хевирлерни болгаш ону чедирериниң 12 хевирин АКШ-та кылып эгелеп турар. Азып алган турган боозун кажан-бир черле боолаар чүве дижир болгай... Бистиң бөмбүрзекте чурттап турарывыс бажыңывыстан ол «боону» чок кылыптарының аргазы барбе?

— Совет күрүне кажан-даа тайбың политиканы чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар, а гитлержи фашизмни чок кылыр дээш демиселдиң боттарының эгиннеринге чүъктеп эрткен совет кижилер дайынга хөнүү чок. Ядролуг халапты болдурбас, делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш эң-не тайбың инициативаны Совет Эвилели болгаш ооң Варшава Керээзиниң талазы-биле эвилелчилери үндүрүп келген болгаш үндүрүп-даа турар. Совет улустуң болгаш СЭКП-ниң, Совет чазактың ажыл чорудулгазы — тайбынның камгалалы. Ооң дугайында медээлерни канчаар-даа өскертир, чажырар болза, ол дөмей-ле моондак чокка Барыын Европаже, океан ындынче эрте бээр. Бөмбүрзектиң чону тайбың дээш демиселде.

Ынчалза-даа дайынны чарлавайн эгелээрлер — улустар эвес, а чазактар дээрзин утпаза чогуур. Капитализмниң алыс мөзүзүн бодаар апаар: капитализм турда, дайын айыылы турар апаар. Ракета-ядролуг дайындан ойталаар ындыг сеткил капитализм... база турар боор дээрзинге бүзүрээри күзенчиг-дир.

— Амгы байдалда литератураның ужур-дузазының дугайында чүнү бодап турар силер?

— «Тайбыңны камгалаар талазы-биле мен бодум чүнү кылыр ужурлуг мен?» деп айтырыгны кижи бүрүзү бодунга салып чоруур болгай. Бистер, чогаалчылар, боттарывыстың күженишкиннеривисти кадып, урап чүүлдүн бүгү күжүн ажыглап турагаш, амыдыралдың хөй талалыг байдалын шынныы-биле көргүзүп, чоннуң сонуургаан айтырыгларынга шынныг харыы костүп турар ындыг чогаалдарны тургузар ужурлуг бис. Америк улус болгаш барыын-европа чурттарының улустары совет кижиниң, оон сагыш-сеткилиниң дугайында ёзулуг шын..., амыдыралдың совет хевирин эки билип алыры бөгүн кончуг чугула деп санаар мен.

Бот-боттарын эки билчир, каттыжар чорук — Чер кырынга тайбыңны тургузарынче кол орук ол.

(ПМА).

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга уткуштуг

ЛАДОГА САЛЫМ-ЧОЛУ АПАРГАН

Урал чурттуг оол Миша Гладких ыраккы 30 чылдар үезинде-ле бодунуң салым-чолун Ленинград-биле холбаштырган. Ооң төрээн хоорайы Нытвага металлургтуң тускай мергежили эң-не хүндүткелдиг турган, ынчангаш Миша прокатчик апарган. Ынчалза-даа кажан флотту быжыглаарынче чурттуң аныяктарын комсомол кыйгырарга, комсомолчу путёвка-биле Ленинградтың Фрунзе аттыг шеригниң дээди училищезинче ол база чорупкан.

1941 чылдың халаптыг эртенинде «дүвүрээзин» медээзи болгаш «боолар хаптарын уштур» деп медээ чаңгыланган... Баштай ону өөредилге дүвүрээзини кылдыр бодааннар. Ынчалза-даа коргуйчуг шынны ол билген — дайын эгелээн!

1941 чылдың августуң төнчүзүнде Ленинградты Улуг чер-биле харылзаштырып турар бүгү демир-орукту немецтер үзе кирипкеннер. Кара чаңгыс орук — Ладога хөлдеп чоруур орук арткан турган. Ол үеде Ладоганың шериг флотилиязы тургустунган. Капитан-лейтенант Гладкихтиң командылааны «Шекона» деп канонер хеме база ооң составынга кирген турган. 1941 чылдың сентябрь 12-де ол хеме тулчуушкунда хоорайга аъш-чем болгаш ок-чепсек чүдүрген баштайгы транспорттарны Осиновец мугулдурга эккелген. Ооң соонда-даа транспорттар үдеп, ындыг походтарны хөй удаа кылган. «Шеконаның» соонда, М. А. Гладкихтиң командылааны «Семенджа» деп канонер хеме блокада үезинде 7846 дайынчыны болгаш 3 муң тонна ажыг чүъкту дажыглаан. Блокада дүшкен соонда ук канонерка Ладога хөлдүң соңгу эриктерин ээлеп алыр талазы-биле десантыга киришкен.

Михаил Александрович Тиилелге хүнүн Кронштадка уткаан. Дайынны ол III чергениң капитаны болуп дооскан, ийи Кызыл Тук орден, Кызыл Сылдыс орден болгаш Ада-чурттуң дайыны орденниң II чергези база хөй медальдар-биле ол шаңнаткан. Дайын соонда офицерлер составының дээди курстарынга өөренип, ооң соонда башкылап турган. Курлавырже үнген соонда Михаил Александрович хоорайның экскурсия бюрозунга ажылдай берген.

ЧУРУКТА: «Амыдыралдың оруу» деп Төп шериг-далай музейиниң филиалынга экскурсияны М. А. Гладкихтиң эрттирип турары.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮДЕП ТУРА

Кызыл хоорайга ол эртен соок дыңзыг турган.

Республиканың шериг комиссариадының чанында дөрт колонна кылдыр чыскаалыпкан хып дээн аныяк оолдар кудумчуже марштап үнүп келгеннер. Оларның назы-хары чаа-ла 18-19 үезинде. Оолдарның арын-шырайы шиитпирлиг, харысалгалыг даалгаже баар дээн кижилерниң дег. Ындыг болбас арга чок. Олар Төрээн чуртун камгалаарының баштайгы базымын кылып турарлар.

Ук колонна — «Дружба» кудумчузун таварааш, удаванда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркының аксында тургускан «Социалистиг Ада-чурттунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш мөчээн маадырларга мөңге тураскаал» чанынга чедип келген. Аңаа ада-иелери, дөргүл-төрелдери, эш-өөрү болгаш өске-даа чоок кижилери оларны манап. Совет Арминың хүрээлелинче үдеп, ындыктыг хүлээлгезинче аъткарар дээш чыглып келгеннер. Үдээннерниң аразында өөрүп, чоргаарланып турарлар хөй.

— Эштер, Совет Арминың хүрээлелинче кыйгырткаңнар! Бөгүнден эгелээш силер делегейге быжыг тайбың, улустарның аас-кежии, хосталгазы дээш туржуп турар баштайгы социалистиг күрүне — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң камгалакчыларының хүрээлелинче кирген-дир силер. Төрээн чуртуңарның, ада-иелериңерниң, ха-дуңмаларыңарның ёзулуг камгалакчылары болуру-биле чорупп турар-дыр силер. Адаларның революстуг, дайынчы эстафетазын хүлээп ап тура, ол ындыктыг, бедик харысалгалыг херекти оон-даа ыңай уламчылаарыңга бүзүрээр бис — деп, Кызылдың шериг комиссариадының политкилдизиниң начальниги подполковник А. А. Деревин шеригже үдээшкин митингизин ажыдып тура, шериг хүрээлелинче кыйгырткан аныяктарга чугаалаан.

Тураскаалдың баарында Мөңге от Улуг-Хемден келген серииң салгынга улам хөрзээлеп, ооң үнген кызыл-сарыг чалбыыш-

чыгаш кижилерни ам-даа бурунгаар деп сорук кирип тургаңзыг-даа...

...Чыылганнарның мурнундан Кызылдың шериг комиссариадының начальниги полковник М. В. Котелевский, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну Д. М. Дресвянников, Кызыл гарнизонунуң дайынчызы В. Васильев, шериг хүрээлеңиңче оглуң үдээшкиннерниң бирээзи Б. Ч. Сат, шериг хүрээлеңинче кыйгырткан комсомолчу М. Куулар олар сөс ап, чүве чугаалааннар...

Командирниң дужаалы-биле аныктар үдээшкин аалгазы чаңгыланып турда, ада-иелери, дөргүл-төрелдери-биле чагыг сөстүг байырлажып алгаш, команда айы-биле автобустарга олурупкаш, чорупканнар.

Совет Арминың хүрээлеңинче кыйгырткаңнарны үдээн митингиге СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киришкен.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: үделге үезинде.
Авторнуң фотолары.

КУБОК ШКОЛАДА

Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының спорт залынга хол бөмбүгүнүң маргылдаазы эрткен. Аңаа каш-даа команда киришкен.

Кызыл-Мажалыктың № 2 ортумак школазының командазы шупту удурланыкчыларын тиилээш, кубок алган. Ол команданың спортчулары А. Донгак, Н. Амырда, хоочуннар Б. Монгуш, Д. Куулар кашпагай ойнааш, көрүкчүлерни сонуургаткан.

А. ООРЖАК.

ПЕРМЬДЕН АНСАМБЛЬ

«Сочи-78» Бүгү-россия совет ыры конкурузунуң дипломантызы Пермь филармониязының ыры-хөгжүм ансамбли «Контраст» найысылал Кызылга аалдап чораан. Солун программалыг концертин ансамбль ноябрь 7-8-те найысылал Кызылдың чурттакчыларынга бараалгаткан.

Аныяк композитор В. Киселевтуң «Карнавал» деп ырызы шупту ансамбльдиң күүселдези-биле концертти ажыдыптаныың көрүкчүлер чылым-биле хүлээп алган. Хөглүг, омак аялгалар холдаан күүселделер залдың сонуургалын чаалап апкан, көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле артистерни катап-катап чалап турган. «Бойдусту камгалаалы» деп хүнүң, чугула темазынга бижиттинген оратория, аныяк композиторлар Владимир Пресняковтуң, Игорь Дороховтуң ырылары онзагай чаңгыланып дыңналган.

Ансамбльдиң удуртукчузу, Бүгү-россия конкурузунуң (1978 ч.) лауреады Виктор Руденко коллективиниң дугайында сонуургадып мынчаар чугаалаан. Ансамбльде 17 кижи, ооң иштинде чогаадыкчы составта 13 артист бар. Оларның аразында чедиги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары Александр Сумашевский (пародист), танцычылар Ольга Левзина, Виктор Никонов. Ансамбльдиң кол угланыышкыны — ыры, танцы, пародияны чергелештир каттыштырып турар. Программазында хоочуннар, аныяк-даа композиторлар Марк Фрадкинниң, Александра Пахмутованың, Владимир Быстряковтуң, Владимир Пресняковтуң, Игорь Дороховтуң болгаш оон-даа өскелерниң ырыларын кирген. Боттарының репертуарын, угланыышкынын тывар, утка-шынары ханы, көрүкчүлерге солун болдурар дээш коллектив кызымак ажылдап турарын В. Руденко демдеглээн.

Ансамбльдиң артистери Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларынга Минск, Дона-Ростов, Владивосток, Сахалин, Калининград дээш өске-даа хоорайларга чораан. Москвага каш удаа оюнун бараалгаткан. Кемеровонуң, Красноярск, Алтай крайларының чурттакчыларынга концертин бо чайын олар көргүскен. Бо удаада ансамбль Норильск хоорайдан Кызылче дорт чедип келген ол.

Аныяк солист Александр Сумашевский бөлүк совет артистер-биле кады Афганистанга четкен. Сараевога (Югославия) Олимпий оюннарының үезинде совет артистерниң көргүскени культура программазынга Виктор Руденко биле Александр Сумашевский олар киришкеннер.

Солистер Владимир Перестороннинниң күүселдезинде «Чай төнген», Наталья Кочуринеңтиң «Эргимим, сенээ багай чүве кылбадым» деп ырыларны көрүкчүлер сонуургал-биле хүлээп алган.

Виктор Руденконуң күүселдезинде композитор А. Морозовтуң «Бистиң уругларывыс», деп ырызы бүгү зал артист-биле кады ырлажып, адыш часкаашкынын үзүктелбейн турган.

Н. ООРЖАК.

ТӨРЭЭН ЧЕРИН БИЛИП АЛЫРЫНГА

Эге класстарының уруглары-биле ажылдаары бир янзы солун-даа. Оларның кичээңгейин бир-ле чүүл-биле хаара тудуп сонуургадырга, уругларның өөредилгеге сундулалы-даа улгадыр, боттары чайгаар-ла хөйнү билип алыксаарлар. Бодум эге класстарда башкылап ажылдап чоруур болгаш, уругларны төрээн черин эки билиринге өөредип, чаңчыктырып турар талазы-биле канчаар ажылдап турарымны чугаалаксадым.

Ийиги класстарга боттарының чурттап турар районунуң, суурунуң дугайында, оон ат-сураглыг мурнакчы кижилериниң дугайында чугаалап таныштырып турар мен. Совет Тываның эрткен юбилейин таварыштыр элээн ажылдар кылдынган. Төрээн чер дугайында экскурсия, беседа, класс шактары эрткен. «Төрээн чериң билир сен бе?» деп класс шагынга төрээн булуңунда чамдык черлерниң ады, ооң төөгүзү уругларга солун. Калдак-Хамар артының төөгүзүн, ол оруктуң дугайын чугаалаштывыс. Викторина, тывызыктар, үлегер домактарны бижээн, кыска концерт база болган.

Төрээн чер дугайында темага уруглар чогаадыгларны база бижип өөренип турарлар. Төрээн чурт кайыын, чүден эгелээрил, аңаа ынак болуп, аңаа чоргаарланып, ында чурттап, ажылдап турар күш-ажылдың кижилерни билип алыры уругларга солун. Бо темага хамаарышкан чугааны чоорту улам ханыладып, өске класстарга база уламчылаар апаар.

Б. СУВАНДИИ,
Самагалдай ортумак школазының башкызы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ

16. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.25 — Мультфильм. 9.45 — «Предел возможного». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 10.55 — А. Литвиненко ырлаар. 11.15 — Эртем-нептереңгей фильмнер. 11.45 — 11.50 — Телемедээлер.

* * *

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Совет кижиге». 15.10 — Орус чугаа. 15.40 — Москва чоогунуң кодээзиниң амгы болгаш даартагы хүннери. 16.10 — «Тоолдуң аалчылары». 18.00 — Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.10 — «Дем каттыжыышкыны». 19.40 — «Предел возможного». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Уран-чечең фильм — «Предел возможного». 5-ки сериязы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.05 — ГДР-ден эстрада дамчыдылгазы. 23.50 — 00.05 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Г.-Х. Андерсенниң тоолдары. 4-кү класс. 9.55; 12.40 — Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.35; 11.40 — Музыка. 6-гы класс. Ф. Шопен. 11.05 — Бистиң сад. 12.10 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. «Күрүне болгаш бистер». 13.10 — «Катап тургузуушкун үезиниң уран чүүлү». 3-кү дамчыдылга. 13.40 — «Амыдыралдың формулалары». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Ж. У. Утуровтуң дугайында телеочерк. 14.10 — Эртем-нептереңгей фильм. 14.20 — «Уралдың тоолчузу». П. П. Бажовтуң чогаал ажылының дугайы. 15.15 — 15.20 — Телемедээлер.

* * *

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Литературлуг номчулгалар». 18.45 — Мульт. фильм. 18.50 — «Азия тевү». 19.15 — Телемедээлер 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — Улам-на хөй эки бараанныр дээш». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Хоочуннарның чагыым ёзугаар концерт. 20.45 — Док. фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Арарат».

17. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

800. — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.10 — Концерт. 9.40 — «Спортлотонуң» 46-гы тиражы. 9.50 — «Предел возможного». Уран-чечен телефильмниң 4-кү, 5-ки сериялары. 12.15 — Г. Гендель. № 1 трио. 12.25 — «Утвадың бе, эш...» 13.25 — Өг-бүле болгаш школа. 13.55 — Үнүштер дугайы. 14.40 — Бөгүн делегейде. 14.55 — Уран гимнастикага Европа чемпионады. 15.45 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.15 — Бүгү эвилелдиң телеконкурузу. «Эш ыры». 16.45 — «Билдингир-даа болза, бузурениг эвес». 17.45 — Мультфильмнер. 18.15 — Ф. Шиллер — «Мария Стюарт». Фильм-шии. 21.00 — «Үе». 21.30 — Музыкалыг дамчыдылга. 22.30 — Док. телефильм. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Тбилиси). 23.45 — Шыдыраага делегей чемпионады. 00.00 — 00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит». — «Шахтер».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болуксазыңза. 8.30 — ССРЭ-ниң улустуң музыказы. 9.10 — Ритмалыг гимнастика. 9.40 — «Документалдыг экранга» кинокапсырылга. «Идегелинерни камнаңар». 10.20 — «Эртенги почта». 10.50 — Армян ССР-ниң телеандеңнезиниң программазы. 12.15 — «Аян-чорукчулар клуву». 13.15 — Композитор Александра Пахмутова-биле ужуражыышкын. 14.40 — «Кадыкшыл». 15.25 — «Чүү? Кайда? Кажан?». 16.40 — Суг полозунга ССРЭ кубогу дээш. 17.10 — «Поэзия» альманах. 18.35 — «Музыка киоскузу». 19.05 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 19.20 — Чадаг-тергелиг фигурлуг чунгуулаашкынга Европа чемпионады. 20.00 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.30—23.20 — «Адмирал Ушаков». Уран-чечен фильм.

18. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Док. телефильм. 9.15 — «Дамырак-чыгаштар». 9.45 — «Будильник». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.15 — «Кадыкшыл». 12.00 — «Эртенги почта». 12.30 — «Москва». 12.40 — Кодээниң шагы. 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». 14.45 — «Лес, в который ты никогда не войдешь». Уран-чечен телефильм. 15.55 — Уран гимнастика талазы-биле Европа чемпионады. 16.55 — «По законам мужества». 17.25 — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүнге. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — Мультфильмнер. 19.25 — Концерт. 20.00 — «Аян-чорукчулар клуву». 21.00 — «Үе». 21.35 — Оперетта артистериниң концерти. 22.40 — Телемедээлер. 22.45 — 23.00 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35 — Концерт. 8.55 — Орус чугаа. 9.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 10.25 — Концерт. 11.15 — Бүгүдеге стадион. 11.55 — «Тоолдуң аалчылары». «Садко». Уран-чечен фильм. 13.40 — Эртем-нептереңгей фильм. 14.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Жальгирис» — «Днепр». 14.50 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. 16.05 — «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер...» 17.00 — «Крах инженера Гарина». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 18.05 — Фильм-концерт. 18.55 — Суг полозунга чурттар аразының эш-хуузунуп ужуражыышкыны. ССРЭ биле Венгрияның шилиндек командалары ойнаар. 19.25 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Улустуң аялгалары. 20.30 — Чурукка уран чүүлү. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.00 — «Корабли штурмуют бастионы» Уран-чечен фильм.

Солуннуң дараазында номери ноябрь 16-да үнер.

Редакторнуң оралакчызы
А. С. ДЕМБИРЕЛЬ.

Агаар

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 5-10 метр. Дүне агаарның температуразы 30-35, чамдык черлерге 22-27 градус соок болур. Хүндүс 19-24, чамдык черлерге 15 градус чедир соор.

Автооруктарга көстүрү эки, тайгактаар.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 32-34, хүндүс 20-22 градус соок болур.

КИНО

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Преферанс по пятницам»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: **«След сокола»** 9.50, 13.10, **«Чужая пятерка»** 11.40, Киноклуб **«Подружка»** 15.00, **«Умеющий молчать»** (2 сериялыг) 17.15, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Один и без оружия»** 14.30, 16.20, 18.10, 19.50 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези:

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54. кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун хелбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2082.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—01404